

LPO-4101-04-00/2012
Nr ewid. 175/2012/P12162/LPO

Informacja o wynikach kontroli

DZIAŁALNOŚĆ I FINANSOWANIE WARSZTATÓW TERAPII ZAJĘCIOWEJ W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM

1. WPROWADZENIE	6
1.1. Numer i temat kontroli	6
1.2. Cel, zakres przedmiotowy i podmiotowy kontroli oraz okres objęty kontrolą.....	6
1.3. Ogólne tło badanej problematyki	6
1.4. Uzasadnienie podjęcia kontroli	7
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI	8
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	8
2.2. Uwagi i wnioski.....	9
3. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	11
3.1. Przygotowanie organizacyjne warsztatów terapii zajęciowej do realizacji ustawowych zadań	11
3.2. Kwalifikowanie kandydatów do uczestnictwa w warsztatach	13
3.3. Realizacja ustawowych zadań, w tym przygotowanie przez warsztaty terapii zajęciowej osób niepełnosprawnych do samodzielności i podjęcia pracy	15
3.4. Ochrona danych osobowych uczestników warsztatów.....	21
3.5. Wykorzystanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz środków samorządu powiatu na dofinansowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej.....	22
3.6. Nadzór powiatowych centrów pomocy rodzinie nad działalnością warsztatów terapii zajęciowej	26
4. INFORMACJE DODATKOWE	28
4.1. Przygotowanie kontroli	28
4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli	28
5. ZAŁĄCZNIKI	30

Wykaz stosowanych skrótów i pojęć¹

warsztat terapii zajęciowej

wyodrębniona organizacyjnie i finansowo placówka stwarzająca osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia,

jednostka prowadząca warsztat

podmiot (np. fundacja, stowarzyszenie, jednostka samorządu terytorialnego), który zawarł umowę z powiatem na dofinansowanie utworzenia i działalności warsztatu terapii zajęciowej,

rada programowa warsztatu

zespół osób dokonujący okresowej i kompleksowej oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika warsztatu oraz oceniający osiągnięte przez niego postępy w rehabilitacji,

niepełnosprawność

trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodująca niezdolność do pracy,

orzeczenie o stopniu niepełnosprawności

dokument, w którym zespół orzekający potwierdza niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności, zawierający m.in. wskazania dotyczące uczestnictwa w terapii zajęciowej,

rehabilitacja osób niepełnosprawnych

zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie osób niepełnosprawnych, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej,

rehabilitacja zawodowa

zespół działań mających na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego, przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy (do podstawowej formy aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych zalicza się uczestnictwo tych osób w warsztatach terapii zajęciowej),

¹ Przedstawione w wykazie pojęcia są definicjami ustawowymi, których źródła wskazano w treści punktu 3 „Ważniejsze wyniki kontroli” niniejszej Informacji.

**rehabilitacja
społeczna**

zespół działań mających na celu m.in. wyrobienie u osoby niepełnosprawnej zaradności osobistej i pobudzenie aktywności społecznej oraz umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych, w celu umożliwienia uczestnictwa w życiu społecznym,

**dane osobowe
wrażliwe**

dane ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, jak również dane o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym oraz dane dotyczące skazań, orzeczeń o ukaraniu i mandatów karnych, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym; przetwarzanie danych ww. zakresie jest dopuszczalne pod ściśle określonymi w ustawie o ochronie danych osobowych warunkami,

**przetwarzanie
danych osobowych**

jakikolwiek operacje związane z przechowywaniem, udostępnianiem, zmienianiem, modyfikowaniem, przekazywaniem, zbieraniem, utrwalaniem, opracowywaniem i usuwaniem danych osobowych,

**administrator
danych osobowych**

organ, jednostka organizacyjna, podmiot lub osoba, decydujące o celach i środkach przetwarzania danych osobowych.

1.1 Numer i temat kontroli

P/12/162 Działalność i finansowanie warsztatów terapii zajęciowej w województwie wielkopolskim.

1.2 Cel, zakres przedmiotowy i podmiotowy kontroli oraz okres objęty kontrolą

Celem kontroli było dokonanie oceny prawidłowości działania warsztatów terapii zajęciowej oraz wykorzystania środków publicznych przeznaczonych na ich działalność. W szczególności kontrolą objęto:

- przygotowanie organizacyjne warsztatów do realizacji zadań ustawowych,
- przestrzeganie zasad kwalifikowania kandydatów do uczestnictwa w warsztacie,
- realizację przez warsztaty zadań ustawowych, w tym przygotowanie osób niepełnosprawnych do samodzielności i podjęcia pracy,
- wykorzystanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz środków powiatów na dofinansowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej,
- sprawowanie przez powiatowe centra pomocy rodzinie nadzoru nad działalnością warsztatów terapii zajęciowej.

Kontrolę przeprowadzono w II kwartale 2012 r., w siedmiu jednostkach prowadzących warsztaty terapii zajęciowej oraz w sześciu powiatowych centrach pomocy rodzinie i jednym miejskim ośrodku pomocy społecznej², nadzorujących działalność warsztatów objętych kontrolą. Badania kontrolne objęły lata 2009³–2012 (do 31 marca).

1.3 Ogólne tło badanej problematyki

Niepełnosprawność jest jednym z ważniejszych aspektów stanu zdrowia, a kluczową rolę w rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych pełnią warsztaty terapii zajęciowej. Placówki te zaczęły powstawać w 1991 r. Według obowiązującej wówczas ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, warsztaty tworzone były dla osób niepełnosprawnych całkowicie niezdolnych do pracy zarobkowej, dla których terapia zajęciowa miała być formą rehabilitacji społecznej⁴. Obecnie, w myśl art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁵ (dalej „ustawa o rehabilitacji”), celem warsztatów jest stworzenie osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy, możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej, w zakresie pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Podstawę prawną zaliczenia danej osoby do grupy osób niepełnosprawnych daje orzeczenie ustalające niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności, wydane przez stosowny organ. W 2009 r., orzeczenie o niepełnosprawności posiadał statystycznie co dziewiąty mieszkaniec Polski. Ogółem w Polsce, według stanu na 31 grudnia 2009 r., było 4.155,3 tys. osób niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o niepełnosprawności. Wstępne wyniki spisu ludności 2011 r. wykazały, że liczba osób niepełnosprawnych posiadających aktualne orzeczenie ustalające niepełnosprawność

² Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kaliszu (miasto na prawach powiatu), który w niniejszej informacji zwany będzie również powiatowym centrum pomocy rodzinie.

³ W odniesieniu do realizacji przez warsztaty ustawowych zadań, w tym przygotowania uczestników do samodzielności i pracy, kontrolą objęto lata 2009–2012 (do 31 marca); w pozostałym zakresie kontrolą objęto lata 2010–2012 (do 31 marca).

⁴ Art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (DzU Nr 46, poz. 201 ze zm.), uchylonej z dniem 31 grudnia 1998 r.

⁵ DzU z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.

lub stopień niepełnosprawności wynosiła 3.131,9 tys.⁶ i zmniejszyła się w stosunku do 2009 r. o blisko 25%. Zmiany w przepisach prawnych i zaostrzenie przepisów dotyczących przyznawania rent z tytułu niezdolności do pracy i podobnych świadczeń spowodowały zmniejszenie się zbiorowości osób niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o niepełnosprawności.

W województwie wielkopolskim – w latach 2010–2011 – funkcjonowało 78 warsztatów terapii zajęciowej. Na dofinansowanie działalności warsztatów w każdym z tych lat, jednostki je prowadzące otrzymały ponad 42 mln zł, w tym środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (dalej również „PFRON” lub „Fundusz”), w kwocie 37,7 mln zł w 2010 r. i blisko 38 mln zł w 2011 r. Uczestnikami warsztatów w każdym z lat 2010–2011 było 2.556 osób⁷.

1.4 Uzasadnienie podjęcia kontroli

Kontrola została podjęta z inicjatywy własnej Najwyższej Izby Kontroli. NIK nie objęła dotychczas kontrolą działalności żadnego z warsztatów terapii zajęciowej z terenu województwa wielkopolskiego. Potrzebę podjęcia takiej kontroli uzasadniały także ustalenia kontroli NIK przeprowadzonych na terenie pięciu innych województw na przełomie lat 2004–2005⁸ oraz – w drugiej połowie 2010 r. – na terenie województwa małopolskiego⁹. Efektem ustaleń tych kontroli były wnioski skierowane do Ministra Pracy i Polityki Społecznej, których realizacja wiązała się m.in. z koniecznością wprowadzenia zmian w ustawie o rehabilitacji zawodowej oraz w rozporządzeniach w sprawie warsztatów terapii zajęciowej oraz w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności. Wyniki niniejszej kontroli miały posłużyć do ustalenia, czy aktualne nadal pozostają postulowane przez NIK zmiany w regulacjach prawnych dotyczących działalności warsztatów terapii zajęciowej.

⁶ Wstępne wyniki z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 w zakresie populacji osób niepełnosprawnych (www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/dane-demograficzne/informacje-i-dane-demograficzne/).

⁷ Według danych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – Wykorzystanie środków PFRON przez samorządy wojewódzkie i powiatowe na realizację zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych (www.pfron.org.pl/portal/bip/9/74/Wykorzystanie_srodkow_PFRON_przez_jednostki_samorzadu_terytorialnego.html)

⁸ Kontrola nr P/04/139 koordynowana przez Delegaturę NIK w Bydgoszczy.

⁹ Kontrola nr P/10/143 niekoordynowana, przeprowadzona przez Delegaturę NIK w Krakowie.

2.1 Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie mimo stwierdzonych nieprawidłowości¹⁰, działalność jednostek prowadzących warsztaty w zakresie organizacji i prowadzenia warsztatów terapii zajęciowej oraz wykorzystania środków otrzymanych na dofinansowanie ich działalności.

Jednostki prowadzące warsztaty przestrzegały zasad kwalifikowania kandydatów do uczestnictwa w warsztacie. Jedynie dwie osoby, spośród 46 przyjętych w latach 2010–2012 (do 31 marca), w orzeczeniach o stopniu niepełnosprawności nie posiadały wskazania do terapii zajęciowej. Po przyjęciu do warsztatu, orzeczenia zostały uzupełnione przez właściwe zespoły orzekające.

W większości skontrolowanych warsztatów, uczestnikom stworzono warunki sprzyjające rehabilitacji zawodowej i społecznej, w tym rozwojowi umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej. Trudne warunki lokalowe części warsztatów stanowiły ograniczenie prowadzenia skutecznej terapii i rehabilitacji. Większość skontrolowanych jednostek prowadzących warsztaty nie wywiązała się z postanowień umów o dofinansowanie działalności warsztatów środkami Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w zakresie poziomu zatrudniania i kwalifikacji pracowników warsztatów.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli, efektywność prowadzonej w skontrolowanych warsztatach rehabilitacji, mierzona udziałem liczby uczestników, którzy odeszli z warsztatów z powodu podjęcia zatrudnienia lub nauki, w ogólnej liczbie rehabilitowanych w tych warsztatach osób, była niska. Rehabilitację w objętych kontrolą siedmiu warsztatach terapii zajęciowej zakończyło, w latach 2010–2012 (do 31 marca), jedynie 44 uczestników, tj. 14% ogólnej liczby uczestników, która w latach 2010–2012 wynosiła odpowiednio 296, 295 i 299 osób. Z tej liczby, tylko 7 uczestników (tj. niewiele ponad 2% osób będących uczestnikami skontrolowanych warsztatów), odeszło z warsztatu w związku z podjęciem pracy na otwartym rynku lub w zakładzie aktywności zawodowej, a 1 osoba opuściła warsztat w związku z podjęciem nauki. Ustawowym celem prowadzonej w warsztatach rehabilitacji zawodowej jest ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego.

Najwyższa Izba Kontroli ocenia negatywnie niezapewnienie przez wszystkie skontrolowane podmioty prowadzące warsztaty terapii zajęciowej należytej ochrony danych osobowych uczestników warsztatów.

Najwyższa Izba Kontroli ocenia negatywnie nierzetelny nadzór powiatowych centrów pomocy rodzinie nad działalnością warsztatów terapii zajęciowej. Z ustawowego obowiązku przeprowadzania co najmniej raz w roku kontroli warsztatów wywiązało się jedynie pięć, spośród siedmiu skontrolowanych powiatowych centrów pomocy rodzinie, a przeważającą większość z tych kontroli (85,7%) przeprowadzono nierzetelnie. Wszystkie skontrolowane powiatowe centra pomocy rodzinie dokonywały corocznie oceny funkcjonowania warsztatów, jednak podstawą tej oceny były (w 42,9%) niekompletne sprawozdania z działalności warsztatów.

¹⁰ W niniejszej kontroli, ocena ogólna formułowana jest według czterostopniowej skali: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych uchybień, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna.

2.2 Uwagi i wnioski

Warsztaty terapii zajęciowej – jak wykazały wyniki niniejszej kontroli – są podmiotami odpowiednio zorganizowanymi i przygotowanymi do prowadzenia rehabilitacji zawodowej i społecznej. Są placówkami, w których osobom niepełnosprawnym stworzono warunki do rozwijania umiejętności życia codziennego oraz przygotowania się do funkcjonowania w środowisku społecznym. [str. 11–12]

Ustalenia kontroli wskazują, że dominującą rolę w rehabilitacji uczestników warsztatów odgrywa rehabilitacja społeczna, usprawniająca podstawowe funkcje życiowe i społeczne. We wszystkich skontrolowanych warsztatach prowadzone były wprawdzie terapie i treningi mające przygotować uczestników do pracy, jednak efektywność rehabilitacji zawodowej, mierzona liczbą uczestników którzy odeszli z warsztatów w związku z podjęciem pracy lub nauki, była znikoma. Przyczyną niewielkiej efektywności były m.in. sytuacja na rynku pracy oraz psychofizyczne możliwości uczestników warsztatów. Uczestnikami warsztatów mogą być jedynie osoby niepełnosprawne ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, posiadające orzeczenie o niepełnosprawności ze wskazaniem uczestnictwa w terapii zajęciowej. Jednostki prowadzące warsztaty terapii zajęciowej mają obowiązek zakwalifikowania do uczestnictwa w warsztacie osobę posiadającą takie orzeczenie. Nie mają jednak prawa oceniać i decydować o tym, czy osoba ta kwalifikuje się do terapii i czy rzeczywiście może i powinna uczestniczyć w zajęciach. W praktyce bardzo często okazuje się, że stan zdrowia przyjętej do warsztatu osoby nie tylko nie pozwoli na jej zatrudnienie w przyszłości, ale wręcz uniemożliwia prowadzenie rehabilitacji zawodowej. Ustalenia kontroli uzasadniają wprowadzenie przez **Ministra Pracy i Polityki Społecznej**, obowiązkowego okresu próbnego dla potencjalnego uczestnika warsztatu. Byłby to czas poświęcony na pogłębione sprawdzenie i określenie możliwości psychofizycznych kandydata na uczestnika warsztatu i jego predyspozycji do podjęcia zatrudnienia w przyszłości. W efekcie, do warsztatów terapii zajęciowej przyjmowano by osoby niepełnosprawne, których stan zdrowia umożliwiłby udział w rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. [str. 15–21]

Wyniki kontroli wskazują na potrzebę uregulowania przez **Ministra Pracy i Polityki Społecznej**, systemu oceny postępów i rozwoju uczestników warsztatów terapii zajęciowej. Uzasadnione jest wprowadzenie kryteriów i mierników oceny realizacji indywidualnych programów rehabilitacji przez uczestników warsztatów, które zagwarantowałyby jednolity sposób oceny postępów w rehabilitacji. W przeciwnym razie, wobec uczestników o podobnych możliwościach i rozwoju psychofizycznym, będą mogły być nadal formułowane odmienne oceny, w zależności od podejścia i uznania członków rady programowej warsztatu. [str. 18–19]

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, Minister Pracy i Polityki Społecznej, powinien wyposażyć rady programowe warsztatów w uprawnienia do podejmowania decyzji o formach dalszej terapii lub też o jej zakończeniu. Po dokonaniu kompleksowej oceny, rady programowe warsztatów podejmowałyby decyzje np. o dalszej aktywizacji zawodowej w zakładzie aktywności zawodowej, zatrudnieniu z trenerem pracy, pozostaniu w warsztacie lub też – w przypadku osób, które nie rokują dalszego rozwoju – o skierowaniu do ośrodka wsparcia terapeutycznego (np. do środowiskowego domu samopomocy). To zagwarantowałoby systematyczny przepływ uczestników i pozwoliłoby na objęcie rehabilitacją zawodową większej liczby osób niepełnosprawnych. Rady programowe warsztatów, powinny też mieć możliwość kierowania uczestników do właściwych zespołów orzekających, w celu potwierdzenia dalszych wskazań do uczestnictwa w terapii zajęciowej, bądź

też zdolności do podjęcia pracy przez uczestnika. Decydowanie o pozostaniu w warsztacie lub przejściu do innej placówki nie powinno pozostawać w gestii rodziców lub opiekunów prawnych uczestników, czy też samych uczestników. [str. 19–20]

Aby nie pozbawić osób odchodzących z warsztatów opieki instytucjonalnej, konieczne jest zapewnienie funkcjonowania niezbędnej liczby zakładów aktywności zawodowej (dla osób mogących podjąć w nich pracę), jak i ośrodków wsparcia dla osób, których proces rehabilitacji zawodowej nie przyniósł oczekiwanych rezultatów.

Konieczna wydaje się też być zmiana rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności, którego przepisy nie pozwalają uczestnikowi warsztatu wystąpić z wnioskiem o wydanie orzeczenia o ponowne ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, wcześniej niż 30 dni przed upływem ważności posiadanego orzeczenia. Nawet tymczasowy brak aktualnego orzeczenia, powinien skutkować odejściem uczestnika z warsztatu. Wyniki kontroli wykazały, że bardzo często w takim terminie nie udaje się uzyskać orzeczenia, które jest niezbędne do pozostawania uczestnika w warsztacie. Przerwanie terapii, tylko z powodu okresowego braku orzeczenia, może zniweczyć efekty wieloletniej rehabilitacji uczestnika. [str. 14–15]

Dla poprawy sytuacji finansowej warsztatów, zasadne wydaje się umożliwienie przeznaczania dochodów ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników warsztatu w ramach realizowanego programu terapii np. na doposażenie pracowni terapeutycznych, czy zakup niezbędnego wyposażenia lub sprzętu dla warsztatu, a nie jak dotychczas – jedynie na integrację społeczną uczestników. W ten sposób, wypracowane przez uczestników środki nie tylko poprawiłyby warunki pobytu uczestników w warsztacie, ale również mogłyby zintensyfikować oddziaływania terapeutyczne. Ustalenia kontroli dowodzą, iż w specjalnie zorganizowanych warunkach pracy, uczestnicy warsztatów mogą wytwarzać produkty i usługi znajdujące nabywców na otwartym rynku. [str. 23–24]

Ponadto, kontrola potwierdziła, że aktualna pozostaje nadal część niezrealizowanych wniosków skierowanych do Ministra Pracy i Polityki Społecznej, w związku z ustaleniami kontroli NIK¹¹ przeprowadzonymi w latach ubiegłych (2005 r. i 2010 r.). W dalszym ciągu unormowania wymagają: wymogi w zakresie kwalifikacji pracowników warsztatów terapii zajęciowej i wielkość udziału ich wynagrodzeń w strukturze kosztów działalności warsztatów dofinansowanych ze środków PFRON, zasady wydawania przez powiatowe zespoły orzekające o niepełnosprawności wskazań do uczestnictwa w warsztatach osobom niepełnosprawnym rokującym pomyślne zakończenie procesu rehabilitacji oraz przepisy określające warunki przyjmowania do warsztatów uczestników w liczbie większej od ustalonej w umowach o dofinansowanie ich działalności. Ustalenia niniejszej kontroli wykazały, że w obszarach tych nadal występują nieprawidłowości, które mogą niekorzystnie wpływać na rehabilitację i terapię prowadzoną w warsztatach terapii zajęciowej.

¹¹ Kontrole: nr P/04/139 „Organizacja i finansowanie warsztatów terapii zajęciowej przy udziale środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych” oraz nr P/10/143 „Organizacja i finansowanie warsztatów terapii zajęciowej przy udziale środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w województwie małopolskim”.

3.1 Przygotowanie organizacyjne warsztatów terapii zajęciowej do realizacji ustawowych zadań

Wszystkie objęte kontrolą jednostki prowadzące, wyodrębniły ze swojej struktury – organizacyjnie i finansowo – warsztat terapii zajęciowej, a forma zorganizowania tych warsztatów pozwalała na realizację ich ustawowych zadań. Warsztat terapii zajęciowej to – w myśl art. 10a ust. 1 ustawy o rehabilitacji – wyodrębniona organizacyjnie i finansowo placówka, stwarzająca osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Organizację oraz tryb działania wszystkich objętych kontrolą warsztatów, zgodnie z § 9 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej¹² (dalej „rozporządzenie w sprawie warsztatów terapii zajęciowej”, lub „rozporządzenie”), określały regulaminy organizacyjne. Regulaminy organizacyjne pięciu¹³ warsztatów, zgodnie z wymogami rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, zatwierdziły jednostki prowadzące. W oparciu o niezatwierdzony przez podmiot prowadzący regulamin, działały dwa warsztaty terapii zajęciowej. W przypadku jednego warsztatu¹⁴ wynikało to z niezajomości przepisów przez przewodniczącego zarządu stowarzyszenia prowadzącego warsztat. W drugim przypadku¹⁵, kierownik warsztatu nie przedłożył regulaminu do zatwierdzenia jednostce prowadzącej ponieważ uznał, że nie ma takiego obowiązku. Z kolei regulaminy organizacyjne dwóch warsztatów¹⁶ (spośród siedmiu objętych kontrolą), były niekompletne i nie obejmowały części zagadnień wskazanych w § 9 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej. Ani kierownicy jednostek prowadzących te warsztaty, ani sami kierownicy warsztatów, nie potrafili wskazać przyczyn opracowania i zatwierdzenia niekompletnych regulaminów organizacyjnych.

Regulamin organizacyjny warsztatu terapii zajęciowej określa m.in. prawa i obowiązki uczestnika warsztatu (§ 9 pkt 1 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej) oraz sposób dowozu uczestników do warsztatu (§ 9 pkt 4).

Przykład dobrej praktyki:

**Warsztat terapii zajęciowej w Ostrowie Wielkopolskim
prowadzony przez Stowarzyszenie „Promocja Rozwoju Dziecka i Rodziny”
im. bł. Edmunda Bojanowskiego**

W regulaminie organizacyjnym warsztatu zapisano i w praktyce stosowano, zasadę diagnozowania możliwości potencjalnego uczestnika jeszcze przed podjęciem ostatecznej decyzji o jego przyjęciu do warsztatu. Radzie programowej warsztatu umożliwiała to dokonanie oceny potencjału kandydata oraz dostosowanie programu rehabilitacji do indywidualnych potrzeb osoby niepełnosprawnej. Z kolei osobie ubiegającej się o przyjęcie do warsztatu, dawało to możliwość zapoznania się z uczestnikami i personelem warsztatu oraz specyfiką prowadzonych w nim zajęć.

¹² DzU Nr 63, poz. 587.

¹³ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Wiardunkach, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie i Swarzędzu.

¹⁴ Warsztat terapii zajęciowej w Rakoniewicach.

¹⁵ Warsztat terapii zajęciowej w Piaskach.

¹⁶ Warsztaty terapii zajęciowej w: Gnieźnie i Rakoniewicach.

Nie było natomiast żadnego uzasadnienia dla uzależniania przyjęcia – jak to zapisano w regulaminie organizacyjnym tego samego warsztatu w Ostrowie Wielkopolskim – od technicznych możliwości dowozu kandydata z miejsca jego zamieszkania do siedziby warsztatu. Na dofinansowanie kosztów dowozu uczestników, jednostka prowadząca otrzymuje środki Funduszu. Jednostka prowadząca powinna zatem tak zorganizować działalność warsztatu, aby zapewnić każdemu uczestnikowi możliwość udziału w rehabilitacji, w tym dowóz do warsztatu.

Organizację warsztatów, w tym m.in. zobowiązanie jednostki prowadzącej do wyodrębnienia w księgach rachunkowych jednostki działalności warsztatu, ustalały – poza regulaminami organizacyjnymi – również umowy określające warunki i wysokość dofinansowania kosztów utworzenia i działalności warsztatu ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Umowy takie zawierały jednostki prowadzące warsztaty z właściwymi powiatami. Zgodnie z postanowieniami tych umów, jednostki prowadzące sześciu warsztatów, zagwarantowały wyodrębnienie we własnych urządzeniach księgowych, ewidencji dla środków otrzymanych na dofinansowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej. Do postanowień umowy o dofinansowanie działalności warsztatu w tym zakresie nie zastosowała się jedynie gmina Piaski, pozostawiając prowadzenie ewidencji księgowej środków Funduszu warsztatowi. Wójt Gminy nie potrafił wskazać przyczyn nie zastosowania się do postanowień umowy zawartej z Funduszem.

Pracownikami warsztatu terapii zajęciowej są: kierownik warsztatu, specjaliści do spraw rehabilitacji lub rewalidacji, instruktorzy terapii zajęciowej i psycholog. W zależności od potrzeb, w warsztacie zatrudnia się również: pielęgniarkę lub lekarza, pracownika socjalnego, instruktora zawodu oraz inne osoby niezbędne do prawidłowego funkcjonowania warsztatu. Liczbę pracowników warsztatu oraz liczbę etatów, wykaz stanowisk oraz wymagane kwalifikacje pracowników warsztatu określa umowa zawarta przez powiat z jednostką prowadzącą warsztat. Umowy zawarte przez wszystkie skontrolowane jednostki prowadzące warsztaty zawierały postanowienia o liczbie pracowników, również w ujęciu etatowym oraz wykaz stanowisk. Wymaganych kwalifikacji pracowników warsztatu nie określała jedynie umowa zawarta przez jednostkę prowadzącą warsztat w Kaliszu.

Umowa nie wskazywała kwalifikacji, jakie powinni posiadać pracownicy warsztatu. Zawierające umowę strony uznały, że wystarczający w tym zakresie będzie ogólne stwierdzenie, że zespół terapeutów i rehabilitantów winien cechować się jak najwyższymi kwalifikacjami, ukierunkowanymi na pedagogikę i terapię zajęciową. Postanowienia umowy co do kwalifikacji pracowników zostały doprecyzowane aneksem z dnia 14 lutego 2012 r.

Określone postanowieniami umów wymagane kwalifikacje posiadali pracownicy zatrudnieni w czterech skontrolowanych warsztatach¹⁷, a w trzech warsztatach¹⁸, faktyczny stan zatrudnienia i obsada stanowisk odpowiadały postanowieniom umów. Rozbieżności między postanowieniami umów, a stanem faktycznym w zakresie poziomu zatrudnienia oraz kwalifikacji pracowników występowały w pięciu warsztatach¹⁹.

Stan zatrudnienia w warsztacie w Kaliszu (na dzień 31 grudnia 2010 i 2011 r. oraz 31 marca 2012 r.) nieznacznie różnił się (odpowiednio o: 1,375, 0,5 i 0,125 etatu) od ustalonego w umowie. Przyczyną było niepełne obsadzenie stanowisk instruktorów terapii zajęciowej (niższe od wymaganego o 1,375 etatu na koniec 2010 r.) oraz nieobsadzenie stanowiska pielęgniarki, która w tym czasie (31 grudnia 2011 r. i 31 marca 2012 r), powinna być zatrudniona w warsztacie w wymiarze odpowiednio 0,5 i 0,125 etatu. Pielęgniarka została zatrudniona z dniem 1 kwietnia 2012 r.

¹⁷ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Piaskach, Ostrowie Wielkopolskim i Rakoniewicach.

¹⁸ Warsztat terapii zajęciowej w: Ostrowie Wielkopolskim, Rakoniewicach i Swarzędzu.

¹⁹ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Wiardunkach, Piaskach, Gnieźnie i Swarzędzu.

Stan zatrudnienia w warsztacie w Wiardunkach (na 31 marca 2012 r.) był wyższy od ustalonego w umowie o finansowanie o 1,7 etatu. Ponadto, pomimo wymogu określonego w umowie o dofinansowanie, okresowo nie były obsadzone stanowiska instruktorów w działających w warsztacie pracowniach: gospodarstwa domowego (od 20 listopada 2011 r. do 1 lutego 2012 r.), artystyczno–ogrodniczej (od 18 marca 2012 r. do 9 kwietnia 2012 r.) oraz krawiecko–dziewiarskiej (od 1 kwietnia 2012 r. do 10 kwietnia 2012 r.).

Nie zgodny z umową, na koniec 2010 r., był stan zatrudnienia w warsztacie w Gnieźnie, który powinien wynosić 18 etatów, w tym 12 etatów instruktorów. Faktycznie, na 31 grudnia 2010 r., w warsztacie obsadzonych było 17 etatów, w tym 10 terapeutów zajęciowych i dwóch instruktorów zawodu, w wymiarze 11 etatów. Ponadto, umowa nie przewidywała, według obowiązującego od 26 października 2011 r. stanu, zatrudniania instruktora zawodu. Pomimo to, instruktor zawodu w warsztacie był zatrudniony (w wymiarze jednego etatu). W dniu 1 kwietnia 2011 r. w warsztacie zatrudniono pracownika socjalnego. Zawarta z powiatem umowa o finansowanie kosztów działalności bieżącej warsztatu, do dnia 25 października 2011 r. (data zawarcia aneksu zmieniającego umowę m.in. w tym zakresie), nie przewidywała w warsztacie takiego stanowiska. Zatrudniona osoba nie spełniała ponadto, określonych dla pracownika socjalnego w art. 116 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej²⁰, warunków. W okresie od przyjęcia (1 kwietnia 2011 r.) do zmiany umowy (25 października 2011 r.), osobie zatrudnionej na stanowisku pracownika socjalnego wypłacono wynagrodzenie dofinansowane środkami Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (dalej „Fundusz”), w łącznej wysokości 7.386,54 zł brutto.

Kierujący jednostkami prowadzącymi warsztaty, wyjaśniając przyczyny różnic między postanowieniami umów, a stanem faktycznym w zakresie zatrudnienia wskazywali przede wszystkim na brak kandydatów do pracy w warsztatach, którzy spełnialiby ustalone w umowach wymagania.

3.2 Kwalifikowanie kandydatów do uczestnictwa w warsztatach

Uczestnikami wszystkich skontrolowanych warsztatów terapii zajęciowej były osoby niepełnosprawne, których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności²¹. Orzeczenia o niepełnosprawności (dla osób, które nie ukończyły 16 roku życia) lub stopniu niepełnosprawności (dla osób, które ukończyły 16 rok życia), wydają powiatowe i wojewódzkie zespoły orzekające²². W orzeczeniach tych, poza ustaleniem niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, powinny być zawarte wskazania dotyczące m.in. uczestnictwa w terapii zajęciowej. Przy ocenie konieczności korzystania przez osobę zainteresowaną z uczestnictwa w terapii zajęciowej – przez co rozumie się rehabilitację w warsztacie terapii zajęciowej – bierze się pod uwagę, czy upośledzenie organizmu uniemożliwia podjęcie zatrudnienia, z tym że w przypadku osób upośledzonych umysłowo i psychicznie chorych, przyjmuje się, że taki stan odpowiada orzeczeniu o co najmniej umiarkowanym stopniu niepełnosprawności²³.

W skontrolowanych siedmiu warsztatach terapii zajęciowej, łączna liczba uczestników wynosiła 296 osób w 2010 r., 295 osób w 2011 r. oraz 299 osób w 2012 r. (do 31 marca). Liczba uczestników w pięciu warsztatach²⁴ (tj. w 71,4%) była zgodna z postanowieniami umów o dofinansowanie działalności warsztatów ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. W dwóch warsztatach²⁵, faktyczna liczba uczestników różniła się

²⁰ DzU z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 ze zm.

²¹ Art. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (DzU z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.).

²² § 2 pkt 1 i pkt 2 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (DzU Nr 139, poz. 1328 ze zm.).

²³ § 5 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

²⁴ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Piaskach, Ostrowie Wielkopolskim, Rakoniewicach i Swarzędzu.

²⁵ Warsztaty terapii zajęciowej w: Wiardunkach i Gnieźnie.

od ustalonej w umowie. Liczba uczestników warsztatu w Wiardunkach, przez blisko cztery miesiące, była o jedną osobę mniejsza od przewidzianej w umowie o finansowanie działalności warsztatu ze środków Funduszu. Zwłoka w przyjęciu do warsztatu nowego uczestnika spowodowana była tym, że pierwsza w kolejności osoba oczekująca na przyjęcie była jeszcze uczniem, a do warsztatu została przyjęta po zakończeniu roku szkolnego. Na dofinansowanie kosztów pobytu w warsztacie jednej osoby, jednostka prowadząca warsztat otrzymała w tym czasie nienależnie środki Funduszu w kwocie 4.932 zł. Z kolei w warsztacie w Gnieźnie, przez ponad rok, liczba uczestników była o jedną osobę większa od przewidzianej w umowie zawartej z Funduszem. Prezes Zarządu Stowarzyszenia prowadzącego ten warsztat, nie wskazał przyczyn nieprzestrzegania postanowień umowy o liczbie uczestników warsztatu.

Podstawą zakwalifikowania kandydata do uczestnictwa w warsztacie, zgodnie z § 2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, jest orzeczenie o stopniu niepełnosprawności wydane przez właściwy organ. W dniu przyjęcia do warsztatu, aktualne orzeczenie o stopniu niepełnosprawności ze wskazaniem uczestnictwa w terapii zajęciowej posiadały wszystkie osoby przyjęte do czterech warsztatów²⁶. Orzeczenia takiego, lub orzeczenia ze wskazaniem uczestnictwa w terapii zajęciowej, nie posiadało – w dniu przyjęcia – łącznie osiem osób, przyjętych do trzech²⁷ warsztatów. Sześć z tych osób przyjęto do warsztatów jeszcze przed okresem objętym kontrolą, a dwie pozostałe w latach 2010–2012 (do 31 marca). Wszystkie te osoby, już po przyjęciu do warsztatu, ostatecznie uzyskały właściwe orzeczenie. Kierownicy warsztatów, jako przyczynę przyjmowania osób nieposiadających wymaganych orzeczeń, wskazywali przeoczenie, co nie jest usprawiedliwieniem takiego działania.

W latach 2010–2012 (do 31 sierpnia), do warsztatu w Gnieźnie przyjęto jedną osobę. W dniu przyjęcia osoba ta posiadała właściwe orzeczenie. Orzeczenia ze wskazaniem do uczestnictwa w terapii zajęciowej nie posiadała jedna z osób przyjętych do warsztatu przed 2010 r., a będąca jego uczestnikiem w okresie objętym kontrolą. Właściwe orzeczenie osoba ta uzyskała dopiero po 127 dniach od przyjęcia do warsztatu. W objętym kontrolą okresie, osoba ta posiadała aktualne orzeczenie ze wskazaniem do uczestnictwa w terapii zajęciowej.

Uczestnikami warsztatu w Rakoniewicach były dwie osoby, które w dniu przyjęcia (1 stycznia 2007 r.) nie posiadały orzeczenia ustalającego stopień niepełnosprawności. Jedna z tych osób nie posiadała orzeczenia przez sześć miesięcy, a jedna przez dwa lata i sześć miesięcy od przyjęcia. Z kolei cztery osoby, w dniu przyjęcia do warsztatu (odpowiednio 1 stycznia 2006 r. i 2008 r., 1 lipca 2008 r., 16 listopada 2011 r.), posiadały orzeczenie, jednak bez wskazania do uczestnictwa w terapii zajęciowej. Właściwe orzeczenie osoby te uzyskały po upływie od niespełna jednego do 54 miesięcy od przyjęcia do warsztatu.

Ponadto, w latach 2010–2012 (do 31 marca), uczestnikami pięciu²⁸ warsztatów pozostawały łącznie 24 osoby, które przez okres od czterech dni do czterech miesięcy, nie miały aktualnego orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. W czasie przeprowadzania kontroli przez NIK, wszystkie te osoby posiadały właściwe orzeczenie ze wskazaniem uczestnictwa w terapii zajęciowej. Na brak ciągłości ważności orzeczeń, poza zaniedbaniem ze strony samego uczestnika, jego rodziny lub opiekunów (7 przypadków), wpływ miała procedura ubiegania się o orzeczenie. Osoba niepełnosprawna posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności wydane na czas określony, może wystąpić z wnioskiem o wydanie orzeczenia o ponowne ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, nie wcześniej niż 30 dni przed upływem ważności posiadanego orzeczenia²⁹. Taki okres może być niewystarczający do uzyskania przez

²⁶ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Wiardunkach, Ostrowie Wielkopolskim i Swarzędzu.

²⁷ Warsztaty terapii zajęciowej w: Piaskach, Gnieźnie i Rakoniewicach.

²⁸ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie, Rakoniewicach i Swarzędzu.

²⁹ § 15 ust. 1 rozporządzenia w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

uczestnika warsztatu kolejnego orzeczenia, niezbędnego do kontynuacji rehabilitacji w warsztacie terapii zajęciowej. Potwierdziły to ustalenia kontroli – 17 (spośród ww. 24) uczestników, z wnioskiem o ponowne wydanie orzeczenia wystąpiło przed upływem ważności posiadanego orzeczenia (w terminie od 1 do 47 dni). Tylko w trzech przypadkach, zespoły orzekające wydały następane orzeczenie w terminie do 30 dni od dnia złożenia wniosku. W pozostałych 14 sprawach, od złożenia wniosku do wydania ponownego orzeczenia upływało od 36 do 83 dni.

3.3 Realizacja ustawowych zadań, w tym przygotowanie przez warsztaty terapii zajęciowej osób niepełnosprawnych do samodzielności i podjęcia pracy

Skontrolowane warsztaty terapii zajęciowej stworzyły ich uczestnikom możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej. Działalność warsztatów nie przyniosła jednak oczekiwanych efektów, co przejawiało się niewielką liczbą uczestników, którzy odeszli z warsztatów z powodu podjęcia zatrudnienia lub nauki.

Pierwotnie, warsztaty terapii zajęciowej tworzone były dla osób niepełnosprawnych całkowicie niezdolnych do pracy zarobkowej, dla których terapia zajęciowa miała być formą rehabilitacji społecznej³⁰. Odmienne zatem niż obecnie, nie zakładano, że warsztaty będą pełniły rolę placówek, w których prowadzona będzie rehabilitacja zawodowa. W skontrolowanych warsztatach, dominującą rolę odgrywały pracownie przygotowujące do aktywności życiowej. Treningi w tych warsztatach skupiały się na wyrabianiu zaradności życiowej, podstawowych umiejętności komunikacji społecznej, umiejętności kulinarnych, a także na dbaniu o wygląd zewnętrzny i higienę osobistą. Według obowiązującej aktualnie³¹ ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, celem działalności warsztatów jest stworzenie osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Zauważyć przy tym należy, że w obecnym brzmieniu ustawy, głównym celem warsztatów jest rehabilitacja zawodowa³². Rehabilitacja społeczna ma jedynie na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu społecznym³³, w zakresie przydatnym do podjęcia zatrudnienia. Tezę taką potwierdza, wprowadzony art. 10a ust. 5 ustawy o rehabilitacji, obowiązek oceny efektów realizacji indywidualnych programów rehabilitacji oraz zajmowania przez radę programową warsztatu stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestników postępów w rehabilitacji.

We wszystkich skontrolowanych warsztatach, zgodnie z art. 10a ust. 4 ustawy o rehabilitacji, działały rady programowe. W skład tych rad wchodziły kierownicy warsztatów, specjaliści do spraw rehabilitacji i rewalidacji, instruktorzy terapii zajęciowej, doradcy zawodowi lub instruktorzy zawodu oraz – w sześciu warsztatach – psycholog. Pomimo ustawowego wymogu (art. 10a ust. 4 pkt 4 ustawy o rehabilitacji), psycholog nie wchodził w skład rady programowej jednego warsztatu³⁴, co uzasadniono brakiem chętnych do pracy na tym stanowisku.

³⁰ Art. 23 ust. 2 ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

³¹ Art. 10a ustawy dodany przez art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DzU z 2003 r. Nr 7, poz. 79), zmieniającej ustawę o rehabilitacji z dniem 1 lutego 2003 r.

³² Według art. 8 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego.

³³ Zobacz art. 9 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

³⁴ Warsztat terapii zajęciowej w Rakoniewicach.

Do zadań rady programowej należy m.in. opracowanie corocznie indywidualnego programu rehabilitacji dla każdego uczestnika warsztatu (§ 14 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej), a także dokonanie co najmniej raz w roku okresowej (§ 14 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej), oraz nie rzadziej niż co trzy lata, kompleksowej oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika warsztatu, będącej podstawą do zajęcia stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestnika postępów w rehabilitacji (art. 10a ust. 5 ustawy o rehabilitacji). Indywidualne programy rehabilitacji dla uczestników warsztatów opracowały rady programowe pięciu warsztatów³⁵. Indywidualnych programów rehabilitacji uczestników nie opracowywały rady programowe dwóch warsztatów.

Dla żadnej z osób będących uczestnikiem warsztatu w Gnieźnie i w Swarzędzu w latach 2010–2012 (do 31 marca), rady nie opracowywały – odrębnie na każdy rok – indywidualnych programów rehabilitacji. Rehabilitację w warsztacie w Gnieźnie prowadzono na podstawie opracowywanych co pół roku, przez terapeutów zajęciowych lub instruktora zawodu, programów terapeutyczno–rehabilitacyjnych, zatwierdzonych przez radę. Programy te nie miały cech indywidualnych programów rehabilitacji, nie określały bowiem części elementów wskazanych w art. 10a ust. 3 ustawy o rehabilitacji, tj.: form i zakresu rehabilitacji, metod i zakresu nauki umiejętności, form współpracy z rodziną lub opiekunami, planowanych efektów rehabilitacji oraz osoby odpowiedzialnej za realizację programu rehabilitacji. Rada programowa warsztatu w Swarzędzu ograniczyła się do opracowania dla każdego uczestnika – jednorazowo po przyjęciu do warsztatu – „indywidualnego programu rehabilitacji i terapii” oraz „charakterystyki sprawności uczestnika”. Odrębnie na każdy rok, dla każdego uczestnika, opracowywano programy terapii w poszczególnych pracowniach warsztatu, program rehabilitacji komunikacji słownej, program poprawy kondycji psychicznej oraz program poprawy kondycji fizycznej i terapii zdrowotnej. Programy te opracowywały osoby prowadzące poszczególne pracownie oraz psycholog. Od opracowania odrębnie na każdy rok indywidualnych programów rehabilitacji odstąpiono, ponieważ – zdaniem kierowników warsztatów – opracowane w warsztacie dokumenty były wystarczające dla prowadzenia rehabilitacji. Takie twierdzenie nie znajduje uzasadnienia w obowiązujących przepisach. Zgodnie z postanowieniami art. 10a ust. 3 ustawy o rehabilitacji oraz § 14 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, terapia w warsztacie powinna być realizowana na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji, opracowywanego corocznie przez radę programową dla każdego uczestnika warsztatu.

Jedynie indywidualne programy rehabilitacji opracowane przez radę programową warsztatu w Ostrowie Wielkopolskim obejmowały wszystkie zagadnienia wskazane w art. 10a ust. 3 ustawy o rehabilitacji. Programy opracowane przez pozostałe rady programowe były niekompletne, np.:

W indywidualnych programach rehabilitacji opracowanych w latach 2009–2010 w warsztacie w Kaliszu, nie wskazano osób odpowiedzialnych za realizację programu (art. 10a ust. 3 pkt 6 ustawy o rehabilitacji).

Rada programowa warsztatu w Wiardunkach nie określiła w opracowanych dla uczestników indywidualnych programach rehabilitacji planowanych efektów rehabilitacji (art. 10a ust. 3 pkt 5 ustawy o rehabilitacji).

W indywidualnych programach rehabilitacji uczestników warsztatu w Piaskach, rada programowa nie określiła form współpracy z rodziną lub opiekunami uczestnika (art. 10a ust. 3 pkt 4 ustawy o rehabilitacji).

Opracowane przez radę warsztatu w Rakoniewicach programy nie określały form i zakresu rehabilitacji (art. 10a ust. 3 pkt 1 i 2 ustawy o rehabilitacji), metod i zakresu nauki umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy (art. 10a ust. 3 pkt 3 ustawy), form współpracy z rodziną lub opiekunami, planowanych efektów rehabilitacji oraz osób odpowiedzialnych za realizację programu rehabilitacji (art. 10a ust. 3 pkt 4–6 ustawy). Ponadto, programy rehabilitacji 11 osób nie uwzględniały zmiany pracowni przez uczestnika.

Kierownicy warsztatów terapii zajęciowej, jako przyczynę niekompletności indywidualnych programów rehabilitacji, wskazywali przeoczenie, trudności w opracowaniu niektórych elementów ze względu na stan zdrowia i możliwości uczestników, a także wzorowanie się na wcześniejszej –

³⁵ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Wiardunkach, Piaskach, Ostrowie Wielkopolskim i Rakoniewicach.

również niekompletnej – dokumentacji. Takie przyczyny nie są usprawiedliwieniem nierzetelnego działania rad programowych przy opracowywaniu indywidualnych programów rehabilitacji.

Rady programowe warsztatów zobowiązane są do zajmowania stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestników postępów w rehabilitacji. Podstawą do zajęcia takiego stanowiska są okresowe oraz kompleksowe oceny realizacji przez uczestników warsztatów opracowanych dla nich indywidualnych programów rehabilitacji. Z wynikającego z art. 10a ust. 5 ustawy o rehabilitacji obowiązku dokonania okresowej i kompleksowej oceny postępów w rehabilitacji oraz zajęcia – na podstawie tych ocen – stanowiska w kwestii poczynionych przez uczestników postępów w rehabilitacji, wywiązały się rady programowe pięciu warsztatów³⁶. Rada jednego warsztatu³⁷ pomimo przeprowadzenia oceny postępów uczestników w rehabilitacji, nie zajęła stanowiska w tej kwestii. Według wyjaśnień kierownika przyczyną niezajęcia stosownego stanowiska był fakt, iż uczestnicy warsztatu to osoby w większości ze znacznym stopniem niepełnosprawności, ich rehabilitacja to bardzo długotrwały proces, a na terenie powiatu nie ma ośrodka wsparcia, do których osoby te należałoby skierować. Z obowiązku dokonania kompleksowej oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji uczestników, nie wywiązała się rada programowa jednego warsztatu³⁸. Tym samym, rada nie zajmowała stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestników warsztatu postępów w rehabilitacji. Braku stanowiska rady nie kwestionowało kontrolujące warsztat powiatowe centrum pomocy rodzinie³⁹, w związku z czym kierownik warsztatu przyjęła, że jest to stan prawidłowy. Pracownicy PCPR nie potrafili wskazać, dlaczego przeprowadzone w warsztacie kontrole pominęły brak stanowiska rady.

Oceniając postępy w rehabilitacji, rada programowa powinna zająć stanowisko co do możliwości podjęcia przez uczestnika warsztatu zatrudnienia, rokowań co do przyszłych postępów w rehabilitacji umożliwiających podjęcie zatrudnienia, a w przypadku braku postępów w rehabilitacji i złych rokowań co do możliwości osiągnięcia postępów w rehabilitacji, o potrzebie skierowania do ośrodka wsparcia. Stanowisko w tym zakresie, rada programowa zajmuje nie rzadziej niż co trzy lata. Taki cykl oceny postępów w rehabilitacji miał zapewnić rotację uczestników warsztatów. Z objętych kontrolą siedmiu warsztatów terapii zajęciowej odeszło łącznie, w latach 2010–2012 (do 31 marca), 44 uczestników, tj. jedynie 14% ich ogólnej liczby (łączna liczba uczestników w skontrolowanych warsztatach w tym czasie wyniosła odpowiednio 296, 295 i 299 osób). Tylko osiem osób odeszło z warsztatów z powodu podjęcia zatrudnienia, w tym w zakładzie aktywności zawodowej, lub w związku z podjęciem nauki. Pozostałych 36 uczestników (tj. 12% łącznej liczby uczestników) odeszło z warsztatów z powodu: przejścia do innego warsztatu terapii zajęciowej (5 osób), braku postępów w rehabilitacji (6 osób), przejścia do domów pomocy społecznej lub środowiskowych domów samopomocy (5 osób), pogorszenia stanu zdrowia uczestnika (6 osób), śmierci uczestnika (2 osoby), niewłaściwego zachowania lub braku dyscypliny (7 osób), decyzji o zakończeniu rehabilitacji, podjętej przez rodziców, opiekunów prawnych lub samych uczestników (5 osób). Te dane pozwalają na sformułowanie twierdzenia, że efektywność procesu rehabilitacji zawodowej, mierzona liczbą osób, które odeszły z warsztatu w związku ze znalezieniem zatrudnienia lub podjęcia nauki, jest znikoma. Na tak niski odsetek (niepełna 3%) uczestników, których rehabilitacja w warsztacie skutkowałą znalezieniem zatrudnienia,

³⁶ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Piaskach, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie i Swarzędzu.

³⁷ Warsztat terapii zajęciowej w Wiardunkach.

³⁸ Warsztat terapii zajęciowej w Rakoniewicach.

³⁹ Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Grodzisku Wielkopolskim.

niewątpliwy wpływ miała sytuacja na rynku pracy oraz obawy pracodawców przed zatrudnianiem osób niepełnosprawnych. Nie można jednak pominąć aspektu zdrowia samych uczestników, który bardzo ogranicza, a czasem wręcz uniemożliwia podjęcie zajęcia zarobkowego. Na ten problem uwagę zwracali również kierownicy skontrolowanych warsztatów terapii zajęciowej.

Z uwagi na znacznie ograniczoną możliwość samodzielnej egzystencji oraz wskazania do stałej lub długotrwałej opieki (pomocy) innych osób, oferta działań rewalidacyjnych i rehabilitacyjnych jest znacznie zawężona. Planując oddziaływania rewalidacyjne i rehabilitacyjne, warsztat musi uwzględniać te ograniczenia. Szczególnie trudno dobrać adekwatne metody stymulacji w obszarze aktywizacji zawodowej wobec osób ze sprzężonymi niepełnosprawnościami – umysłową i ruchową. Dodatkowym problemem jest to, że osoby wymagające stałej pomocy innych osób, powinny mieć osobistego asystenta, którego warsztat nie może zapewnić⁴⁰.

W warsztacie terapii zajęciowej w Swarzędzu, w 2010 r. aktywizacją zawodową objęto tylko dwóch, spośród 35 uczestników, natomiast w latach 2011–2012 (do 31 marca), tej formie terapii nie podano żadnego z uczestników. Przygotowaniem do pracy na stanowisku pracy objęto z kolei, w latach 2010–2012 (do 31 marca), tylko 10 z 35 uczestników warsztatu. Spowodowane to było głębokością i rodzajem niepełnosprawności uczestników oraz brakiem zgody rodziców na objęcie tych osób aktywizacją zawodową.

Kierownicy warsztatów zwracali również uwagę na przypadki wskazywania przez zespoły orzekające na potrzebę uczestnictwa w terapii zajęciowej osobom, których stan zdrowia nie pozwalał na udział w rehabilitacji.

Do warsztatu terapii zajęciowej w Kaliszu nie przyjęto dwóch osób, których stan zdrowia nie pozwalał na korzystną adaptację społeczną, ani podjęcie rehabilitacji zawodowej w warsztacie, a pobyt tych osób w warsztacie mógł zakłócić prawidłowy przebieg rehabilitacji innych uczestników. Opiekunom tych osób sugerowano umieszczenie podopiecznych w środowiskowym domu samopomocy lub w dziennym oddziale psychiatrycznym.

Indywidualne programy rehabilitacji 23 uczestników warsztatu terapii zajęciowej w Piaskach nie wskazywały na potrzebę nabywania sprawności i umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym bądź podjęcie pracy. Według kierownika warsztatu, w przypadku tych uczestników szczególnie nacisk położono na rehabilitację społeczną, bez której nie jest możliwa rehabilitacja zawodowa, a spowolnione efekty rehabilitacji społecznej znacznie utrudniają rozpoczęcie terapii zawodowej. Według kierownika warsztatu, niewykluczone jest, że część tych osób (8 uczestników przebywających w warsztacie od 7 do 11 lat) w przyszłości nabędzie również umiejętności zawodowe.

Ustalenia kontroli zwracają uwagę na jeszcze jeden dość istotny aspekt – brak jednoznacznych kryteriów oceny postępów (bądź ich braku), poczynionych przez uczestników warsztatów. W § 14 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej zapisano, że kompleksowej oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji dokonuje się na podstawie oceny stopnia zdolności do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego, umiejętności interpersonalnych, w tym komunikowania się oraz współżycia w grupie, a także stopnia opanowania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia, z uwzględnieniem sprawności psychofizycznej, stopnia dojrzałości społecznej i zawodowej oraz sfery emocjonalno-motywacyjnej. Nie określono jednak wyznaczników gwarantujących jednorodność ocen posiadanych przez uczestników umiejętności i zdolności. To z kolei prowadzić może do formułowania, w odniesieniu do identycznych czy zbliżonych stanów, odmiennych ocen, a tym samym różnych stanowisk co do dalszej rehabilitacji i losów uczestników warsztatów.

Rada programowa warsztatu w Gnieźnie, w grudniu 2009 r., zajęła stanowisko w kwestii osiągniętych przez 29 uczestników warsztatu postępów w rehabilitacji, które – zdaniem rady – uzasadniały podjęcie zatrudnienia przez uczestników w warunkach pracy chronionej (7 osób), w zakładzie aktywności zawodowej (15 osób) oraz na otwartym rynku pracy (7 osób), bez konieczności przedłużenia rehabilitacji. Sześciu uczestników

(spośród 7), którzy zdaniem rady, zdolni byli do podjęcia pracy na otwartym rynku, posiadało orzeczenia o stopniu niepełnosprawności ze wskazaniem do stałej opieki drugiej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji lub korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji. Oceniając postępy w rehabilitacji tych samych osób za 2010 r., rada programowa stwierdziła, że postęp w rehabilitacji zawodowej oraz w opanowaniu umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia poczyniły trzy osoby, postęp w zdolnościach do samodzielnego wykonywania życia codziennego poczyniły dwie osoby, a żadna z nich nie osiągnęła postępów w zakresie umiejętności interpersonalnych. Tym samym, rada programowa warsztatu zakwalifikowała wszystkich 29 uczestników do dalszego uczestnictwa w zajęciach rehabilitacyjnych w warsztacie.

Przykład ten ilustruje dowolność, jaką pozostawiono radom programowym warsztatów w zakresie decydowania o dalszym przebiegu rehabilitacji uczestników warsztatów oraz rozbieżności co do ocen formułowanych wobec umiejętności i zdolności tych samych osób. Niebezpieczna wydaje się również opinia, że po stwierdzeniu przez radę u uczestnika umiejętności i zdolności do podjęcia zatrudnienia (jak w przykładzie powyżej), uczestnik taki powinien być skierowany do zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, w celu orzeczenia zdolności do pracy. Konieczne wydaje się też określenie czasu (np. do znalezienia zatrudnienia, ale nie dłużej niż trzy miesiące), przez jaki zrehabilitowana i zdolna do podjęcia pracy osoba mogłaby pozostawać jeszcze w warsztacie. Takie rozwiązania przewidywało, obowiązujące do dnia 24 września 1998 r., rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 8 września 1992 r. w sprawie zasad tworzenia, działania i finansowania warsztatów terapii zajęciowej (§ 2 ust. 7). Dzięki takiemu mechanizmowi, w warsztatach pozostawałyby jedynie osoby, które nadal wymagają rehabilitacji zawodowej, co wpłynęłoby na rotację uczestników, a tym samym skróciłoby czas oczekiwania na przyjęcie do warsztatu osób faktycznie potrzebujących rehabilitacji.

Najliczniejszą grupę wiekową wśród uczestników objętych kontrolą warsztatów terapii zajęciowej, stanowiły osoby między 28, a 32 rokiem życia (28,4%). Następne pod względem liczebności, były grupy uczestników w wieku od 33 do 37 roku życia (21,1%) oraz od 23 do 27 roku życia (20,4%). Osoby powyżej 43 roku życia stanowiły 12,8% ogólnej liczby uczestników. Nieco mniej liczna była grupa osób między 38, a 42 rokiem życia (11,1%). Najmniejsza była liczba uczestników w wieku od 18 do 22 lat (6,2%).

Uczestnikami skontrolowanych warsztatów były osoby w różnym wieku. Najstarszym uczestnikiem objętych kontrolą warsztatów była osoba, która w kwietniu 2012 r. ukończyła 65 lat, a w warsztacie przebywała od blisko 18 lat. Tak długi okres rehabilitacji zawodowej i społecznej nie przyniósł jednak efektu w postaci zdobycia zatrudnienia lub zajęcia zarobkowego przez tego uczestnika. Do innego warsztatu przyjęto osobę, która w roku przyjęcia ukończyła 50 lat. Również tej osobie, pomimo trwającej ponad sześć lat rehabilitacji, nie udało się dotychczas podjąć żadnego zarobkowego zajęcia.

Osiągnięte przez uczestników warsztatów postępy w rehabilitacji (bądź ich brak), według stanowiska zajmowanego przez rady programowe warsztatów, najczęściej, tj. w 61% poddanych ocenie osób, uzasadniały przedłużenie uczestnictwa w terapii ze względu na pozytywne rokowania co do przyszłych postępów w rehabilitacji, umożliwiających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy. Wobec ponad 30% ocenianych przez rady programowe uczestników, stwierdzono zasadność ich skierowania do ośrodka wsparcia. Aż 15,7% tych osób, zdaniem rad programowych, powinno być skierowanych do ośrodków wsparcia ze względu na brak postępów w rehabilitacji i złe rokowania co do osiągnięcia postępów uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy po odbyciu dalszej rehabilitacji. Pozostałym 14,6% uczestników, rady postanowiły przedłużyć uczestnictwo w terapii ze względu

na okresowy brak możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia. Części uczestników warsztatów (8,7%), rady programowe, po dokonaniu kompleksowej oceny postępów w rehabilitacji, przedłużyły uczestnictwo w terapii ze względu na okresowy brak możliwości podjęcia zatrudnienia.

Kierownicy objętych kontrolą warsztatów zwracali uwagę na brak podstaw podjęcia decyzji o zakończeniu uczestnictwa w warsztacie, w przypadkach gdy rada programowa stwierdzała zakończenie procesu rehabilitacji uczestnika. To, zdaniem kierowników warsztatów, znacznie wydłużało czas pobytu uczestników w warsztacie, a tym samym uniemożliwiało przyjęcie osób oczekujących.

Po zakończeniu procesu rehabilitacji i zajęciu stanowiska o potrzebie skierowania uczestnika do środowiskowego domu samopomocy, jeden z uczestników został przywrócony do warsztatu przez starostę. Powodem takiej decyzji był protest matki uczestnika oraz stanowisko powiatowego centrum pomocy rodzinie. Zdaniem rady programowej warsztatu, uczestnik ten od 1999 r. (rok przyjęcia do warsztatu) do 2008 r. (rok dokonania kolejnej kompleksowej oceny), nie poczynił postępów w rehabilitacji i terapii, które rokowałyby pozytywnie na podjęcie pracy zarobkowej⁴¹.

Wobec braku możliwości skreślenia z listy uczestników osób, które nie poczyniły postępów w rehabilitacji, decyzję o pozostaniu w warsztacie lub o odejściu z warsztatu, pozostawiono samym uczestnikom, czy też ich rodzinom lub opiekunom.

W przypadku ośmiu uczestników, rada programowa warsztatu w Ostrowie Wielkopolskim, dokonując kompleksowej oceny realizacji indywidualnych programów rehabilitacji, proces rehabilitacji uznała za zakończony ze względu na brak rokowań podjęcia jakiegokolwiek pracy, czy to na wolnym rynku, na rynku pracy chronionej, czy w zakładzie aktywności zawodowej. Jednocześnie, rada zdecydowała o przedłużeniu uczestnictwa tych osób w warsztacie o jeden rok. Czas ten pozostawiono rodzinom i opiekunom na podjęcie decyzji o przeniesieniu ich podopiecznych z warsztatu do środowiskowego domu samopomocy, a uczestnicy ci poddawani byli w tym czasie dalszej rehabilitacji. Pobyt tych osób w warsztacie (liczony od roku przyjęcia do 2011 r.), wynosił od sześciu do 17 lat, przy czym powyżej 10 lat w warsztacie przebywało aż sześciu uczestników⁴². Ostatecznie, żadna z ww. ośmiu osób nie odeszła z warsztatu i przebywała w nim nadal (do zakończenia czynności kontrolnych NIK). Kwota środków Funduszu przekazanych jednostce prowadzącej w związku z uczestnictwem tych ośmiu osób w warsztacie w okresie od października 2011 r. (pierwszy miesiąc po zajęciu przez radę stanowiska o zakończeniu rehabilitacji) do 31 marca 2012 r., wynosiła 59.184 zł⁴³.

Kierownictwo warsztatu każdorazowo informowało opiekunów prawnych uczestników niewykazujących postępów w rehabilitacji o potrzebie umieszczenia podopiecznych w ośrodku wsparcia. Jednak jeśli sami opiekunowie nie podejmą decyzji o przeniesieniu podopiecznego do np. środowiskowego domu samopomocy, osoba taka pozostaje nadal uczestnikiem warsztatu⁴⁴.

Według oceny rady programowej warsztatu terapii zajęciowej w Rakoniewicach, 18 uczestników warsztatu, w ostatnich sześciu latach, nie poczyniło postępów w rehabilitacji zawodowej. Rada programowa warsztatu nie podjęła jednak decyzji o skreśleniu tych osób z listy uczestników m.in. z powodu braku możliwości skierowania do ośrodka wsparcia. Terapia tych osób skupiona była na rehabilitacji społecznej. Decyzji o odejściu z warsztatu tych uczestników, nie podjęli również ich opiekunowie lub rodzice. Po zakończeniu uczestnictwa w warsztacie, osoby te pozostawałyby w środowisku domowym, a proces rehabilitacji społecznej byłby ograniczony.

Przyczyną braku postępów w rehabilitacji uczestników był m.in. stan ich zdrowia. Uczestnicy warsztatów to w większości osoby z upośledzeniem umysłowym ze znacznym lub umiarkowanym

⁴¹ Według wyjaśnień złożonych przez kierownika warsztatu terapii zajęciowej w Ostrowie Wielkopolskim.

⁴² Osoby te były uczestnikami warsztatu przez: 17 lat (dwie osoby), 12 lat (jedna osoba), 11 lat (trzy osoby), 6 i 4 lata (po jednej osobie).

⁴³ Kwota dofinansowania ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych kosztów uczestnictwa w warsztacie osoby niepełnosprawnej wynosiła, w latach 2011–2012, 1.233 zł miesięcznie.

⁴⁴ Wyjaśnienia kierownika warsztatu terapii zajęciowej w Kaliszu.

stopniem niepełnosprawności, bardzo często z innymi towarzyszącymi niepełnosprawnościami. Często osoby te wymagają stałej lub czasowej pomocy otoczenia, co znacznie ogranicza samodzielność, a nierzadko wręcz wyklucza możliwość znalezienia zajęcia zarobkowego. W orzeczeniach o stopniu niepełnosprawności części uczestników objętych kontrolą warsztatów, zespoły orzekające, poza zaleceniem uczestnictwa w terapii zajęciowej, wskazywały również na konieczność korzystania przez uczestników z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji lub konieczność stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji uczestnika.

Spośród 167 osób będących uczestnikami czterech warsztatów⁴⁵, blisko 90% posiadało w orzeczeniach o stopniu niepełnosprawności, określone przez zespoły orzekające, wskazania do korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Korzystanie z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji, zespoły orzekające zaleciły 34 osobom (20,4%). Konieczność stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji wskazano w przypadku aż 81 osób (48,5%), a stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji częściowo wymagało dziewięć osób (5,4%).

Kryteria określające skutki naruszenia sprawności organizmu, w tym konieczność sprawowania opieki oraz konieczność udzielenia pomocy, w tym również w pełnieniu ról społecznych, zawarte są w standardach w zakresie kwalifikowania do znacznego stopnia niepełnosprawności. Według tych kryteriów, konieczność sprawowania opieki oznacza całkowitą zależność osoby od otoczenia, polegającą na pielęgnacji w zakresie higieny osobistej i karmienia lub w wykonywaniu czynności samoobsługowych, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz ułatwiania kontaktów ze środowiskiem. Konieczność udzielania pomocy, w tym również w pełnieniu ról społecznych, oznacza natomiast zależność osoby od otoczenia, polegającą na udzieleniu wsparcia w czynnościach samoobsługowych, w prowadzeniu gospodarstwa domowego, współdziałania w procesie leczenia, rehabilitacji, edukacji oraz w pełnieniu ról społecznych właściwych dla każdego człowieka, zależnych od wieku, płci, czynników społecznych i kulturowych⁴⁶. Czasowa pomoc w pełnieniu ról społecznych, według kryteriów określających naruszenie sprawności organizmu, oznacza konieczność udzielenia pomocy w okresach wynikających ze stanu zdrowia; częściowa pomoc w pełnieniu ról społecznych oznacza wystąpienie co najmniej jednej z ww. okoliczności⁴⁷.

3.4 Ochrona danych osobowych uczestników warsztatów

Administratorzy danych nie zapewnili ochronnych danych osobowych uczestników warsztatów. Do przetwarzania danych osobowych, w myśl art. 37 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych⁴⁸, mogą być dopuszczone wyłącznie osoby posiadające upoważnienie nadane przez administratora danych. Dostęp do danych osobowych uczestników wszystkich objętych kontrolą warsztatów, w tym do informacji o stanie ich zdrowia, miały zatrudnione w warsztatach osoby nieposiadające wymaganych upoważnień. Upoważnienie takie posiadał jedynie pracownik administracyjno-biurowy jednego warsztatu terapii zajęciowej⁴⁹. Pozostałym pracownikom

⁴⁵ Warsztaty terapii zajęciowej w: Wiardunkach, Ostrowie Wielkopolskim, Rakoniewicach i Swarzędzu.

⁴⁶ § 29 ust. 1 pkt 1 i 2 rozporządzenia w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

⁴⁷ § 30 rozporządzenia w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

⁴⁸ DzU z 2002 r. Nr 101, poz. 926 ze zm.

⁴⁹ Warsztat terapii zajęciowej w Swarzędzu.

uczestniczącym w przetwarzaniu danych osobowych uczestników wszystkich objętych kontrolą warsztatów⁵⁰, takich upoważnień nie nadano. Spowodowane to było niezajomością obowiązujących w tym zakresie przepisów.

Upoważnienie do przetwarzania danych osobowych uczestników, administrator danych osobowych – Przewodnicząca Zarządu Stowarzyszenia w Swarzędzu – nadała jedynie pracownikowi administracyjno-biurowemu. Wymaganych upoważnień nie nadano natomiast pozostałym pracownikom warsztatu, którzy dane takie, w tym informacje o stanie zdrowia uczestników, przetwarzali.

Dane o stanie zdrowia są danymi szczególnie chronionymi (tzw. „danymi wrażliwymi”), a ich przetwarzanie, co do zasady, jest zabronione. Na administratorów tych danych ustawa o ochronie danych osobowych nakłada bardziej rygorystyczne obowiązki niż na administratorów danych „zwykłych”. Niedopuszczalnym było zatem, przekazywanie – przez jednostki prowadzące trzy warsztaty⁵¹ – powiatowym centrom pomocy rodzinie⁵², wraz z rocznymi sprawozdaniami z działalności warsztatów terapii zajęciowej, informacji o stanie zdrowia poszczególnych uczestników warsztatu. Wymóg przekazywania tak szczegółowych danych nie wynikał również z rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej.

W sprawozdaniach z działalności warsztatu terapii zajęciowej w Kaliszu, za lata 2010–2011, przekazanych Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Rodzinie w Kaliszu, wykazano z imienia i nazwiska wszystkich uczestników warsztatu ze wskazaniem rodzaju schorzeń.

W sprawozdaniach z działalności warsztatu terapii zajęciowej w Gnieźnie, za lata 2010–2011, przekazanych Powiatowemu Centrum Pomocy Rodzinie w Gnieźnie, wykazano imiona i nazwiska wszystkich uczestników warsztatu, wraz ze stopniem i rodzajem niepełnosprawności.

Do sprawozdań za lata 2010–2011 przekazanych Powiatowemu Centrum Pomocy Rodzinie w Grodzisku Wielkopolskim, załączono listę uczestników warsztatu terapii zajęciowej w Rakoniewicach, ze wskazaniem imienia i nazwiska, daty i miejsca urodzenia, stopnia i symbolu niepełnosprawności, miejsca zamieszkania i wykształcenia oraz roczne oceny rehabilitacji wszystkich uczestników warsztatu.

W efekcie kontroli NIK, administratorzy danych osobowych uczestników wszystkich objętych kontrolą warsztatów terapii zajęciowej, podjęli działania w celu doprowadzenia do zgodności z obowiązującymi przepisami zabezpieczenia danych osobowych uczestników warsztatów. Jeszcze przed wysłaniem wystąpień pokontrolnych NIK, administratorzy danych osobowych uczestników czterech⁵³ warsztatów terapii zajęciowej, nadali pracownikom wymagane upoważnienia oraz zaprowadzili ewidencję osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych.

3.5 Wykorzystanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz środków samorządu powiatu na dofinansowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej

Na dofinansowanie działalności objętych kontrolą siedmiu warsztatów terapii zajęciowej, jednostkom je prowadzącym przyznano środki Funduszu (na lata 2010–2012), w łącznej kwocie 13.188,44 tys. zł (4.364,82 tys. zł na 2010 r., 4.384,82 tys. zł na 2011 r. i 4.438,80 tys. zł na 2012 r.). Dofinansowanie działalności warsztatów ze środków Funduszu, w latach 2010–2012 (do 31 marca),

⁵⁰ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Wiardunkach, Piskach, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie, Rakoniewicach i Swarzędzu.

⁵¹ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Gnieźnie i Rakoniewicach.

⁵² Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Gnieźnie i w Rakoniewicach oraz Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Rodzinie w Kaliszu.

⁵³ Warsztaty terapii zajęciowej w: Kaliszu, Piskach, Ostrowie Wielkopolskim i Gnieźnie.

odbywało się zgodnie z postanowieniami umów zawartych przez jednostki prowadzące warsztaty z właściwymi powiatami.

Koszty utworzenia, działalności i wynikające ze zwiększenia liczby uczestników warsztatu są współfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, ze środków samorządu powiatowego oraz z innych źródeł. Zasada współfinansowania oznacza solidarne ponoszenie kosztów tworzenia i działania warsztatów przez Fundusz oraz jednostki samorządu terytorialnego szczebla powiatowego. Maksymalne dofinansowanie ze środków Funduszu kosztów działalności warsztatu, w tym wynikających ze zwiększenia liczby uczestników wynosi – od 2008 r. – 90% tych kosztów. Udział środków samorządu powiatowego w kosztach utworzenia i działalności wynosi co najmniej 10% tych kosztów, może być jednak zmniejszony, pod warunkiem znalezienia innych źródeł finansowania. Umowę określającą warunki i wysokość dofinansowania kosztów utworzenia i działalności warsztatu ze środków Funduszu, jednostka zamierzająca utworzyć warsztat zawiera z powiatem.

Środki samorządów powiatowych przekazane na dofinansowanie działalności warsztatów (w latach 2010–2012, do 31 marca), to łącznie 1.095,57 zł (514,78 tys. zł w 2010 r., 483,20 tys. zł w 2011 r. i 97,59 tys. zł w I kwartale 2012 r.). Środki sześciu powiatów⁵⁴ odpowiadały minimalnemu limitowi ustalonemu w art. 10b ust. 2 ustawy o rehabilitacji i wynosiły od 10% do 15% kosztów działalności objętych kontrolą warsztatów. Jedynie środki powiatu obornickiego przekazane na dofinansowanie działalności warsztatu w Wiardunkach, były niższe od 10% kosztów i wyniosły 9,2% w 2010 r., 9,6% w 2011 r. i 9,3% w I kwartale 2012 r. Pozostała część kosztów działalności warsztatu, zgodnie z art. 10b ust. 2a ustawy o rehabilitacji oraz postanowieniami umów o dofinansowanie działalności tego warsztatu⁵⁵, została sfinansowana przez jednostkę prowadzącą warsztat.

Łączna kwota środków Funduszu oraz właściwego powiatu przeznaczona na dofinansowanie uczestnictwa w warsztacie jednej osoby wynosiła: w 2010 r. od 16.170 zł (warsztat w Gnieźnie) do 17.407,06 zł (warsztat w Swarzędzu), w 2011 r. od 16.440 zł (warsztaty w: Kaliszu, Piaskach, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie i Rakoniewicach) do 17.407 zł (warsztat w Swarzędzu), w 2012 r. od 14.796 zł (warsztat w Swarzędzu) do 15.622 zł (warsztat w Wiardunkach).

Poza środkami Funduszu oraz powiatu, jednostki prowadzące warsztaty terapii zajęciowej uzyskiwały przychody ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników warsztatów w ramach realizowanego programu terapii. Działalność warsztatów jest działalnością o charakterze niezarobkowym, a dochód ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników, przeznacza się – w myśl § 10 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej – na pokrycie wydatków związanych z integracją społeczną uczestników. W latach 2010–2012 (do 31 marca), jednostki prowadzące siedem skontrolowanych warsztatów uzyskały przychód ze sprzedaży towarów i usług wykonanych przez uczestników w ramach programu terapii, w łącznej wysokości 128,70 tys. zł (48,10 tys. zł w 2010 r., 63,59 tys. zł w 2011 r. i 17,02 tys. zł w I kwartale 2012 r.). Uzyskane z tego tytułu środki, zgodnie z § 10 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, w całości przeznaczono na pokrycie wydatków związanych z integracją społeczną uczestników.

⁵⁴ Powiaty: gostyński, ostrowski, gnieźnieński, grodziski, poznański oraz miasto na prawach powiatu Kalisz.

⁵⁵ Umowy o dofinansowanie działalności warsztatu terapii zajęciowej zawarte pomiędzy powiatem obornickim, a jednostką prowadzącą warsztat terapii zajęciowej w Wiardunkach.

Wielkość przychodu uzyskanego z tytułu sprzedaży towarów i usług wykonanych przez uczestników poszczególnych objętych kontrolą warsztatów znacząco różniła się, i wynosiła od 12 zł uzyskanych w I kwartale 2012 r. przez warsztat w Kaliszu do 7.641,80 zł uzyskanych w analogicznym okresie przez warsztat w Piaskach. W 2010 r., najwyższy przychód z tego tytułu uzyskał warsztat w Rakoniewicach (17.206,96 zł), z kolei żadnego przychodu w tym okresie nie uzyskał warsztat w Piaskach. W 2011 r., najwyższy przychód uzyskał warsztat w Gnieźnie (29.499,91 zł), a najniższy – warsztat w Swarzędzu (1.785,31 zł). Wielkość przychodu uzyskanego z tego tytułu uzależniona była zarówno od aktywności zatrudnionej w warsztatach kadry, jak i od samych uczestników oraz ich zmotywowania do aktywności w tym obszarze.

Bogata oferta towarów i usług wytworzonych przez uczestników warsztatów w ramach terapii jest dowodem na to, że osoby te potrafią, w odpowiednio zorganizowanych warunkach, wytworzyć produkty, które znajdują nabywców. Dodatkowym bodźcem i zachętą dla uczestników warsztatów, jest materialny wymiar ich pracy, w postaci konkretnych przychodów. Uzyskane środki za wykonanie pracy mogą być czynnikiem, który zachęca do jeszcze większej aktywności.

W latach 2010–2012 (do 31 marca), stowarzyszenie prowadzące warsztat w Gnieźnie, uzyskało przychód ze sprzedaży towarów i usług wykonanych przez uczestników warsztatu w ramach programu terapii, w łącznej wysokości 48.905,81 zł (13.675,90 zł w 2010 r., 29.499,91 zł w 2011 r. i 5.730 zł do 31 marca 2012 r.). Na ww. przychód składały się m.in. kwoty ze sprzedaży kartek świątecznych (łącznie 1.161 sztuk), notesów (200 szt.), tablic informacyjnych, wyrobów z metalu oraz wyrobów ceramicznych, zaproszeń okolicznościowych (np. na studniówki i rocznice), płotów ogrodowych, renowacji mebli, napraw kaletniczych, czy za uszycie pokrowców samochodowych. Wszystkie ww. usługi i wyroby zostały wykonane przez uczestników warsztatu na zamówienia podmiotów gospodarczych lub osób fizycznych.

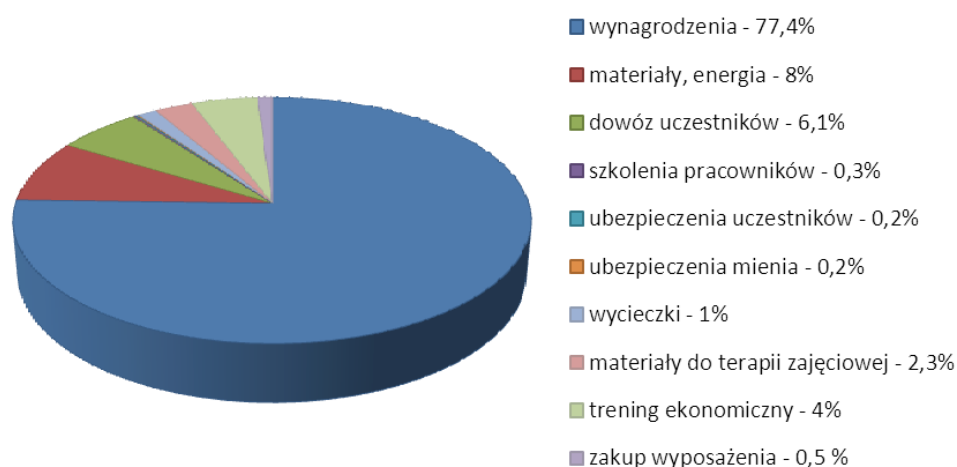
Środki uzyskane ze sprzedaży produktów wytworzonych przez uczestników warsztatu muszą być przeznaczane na integrację społeczną uczestników. Skontrolowane warsztaty środki te wykorzystywały m.in. na: zakup miesięcznych biletów transportu publicznego dla uczestników, opłacenie nauki pływania uczestników, organizację imprez sportowych, wyjazdów uczestników, zakup usług i artykułów spożywczych wykorzystywanych w imprezach organizowanych dla uczestników warsztatów. Przychody ze sprzedaży wytworzonych przez uczestników towarów i usług, po ewentualnej zmianie przepisów, mogłyby być przeznaczane również na dofinansowanie aktywizacji zawodowej uczestników warsztatów oraz zintensyfikowanie oddziaływań terapeutycznych. Ze środków tych można by doposażyć pracownie terapeutyczne, zakupić niezbędne wyposażenie lub sprzęt czy narzędzia, wykorzystywane w terapii. Niezbędne byłoby oczywiście opracowanie katalogu wydatków, które mogłyby być sfinansowane tymi środkami oraz wyodrębnienie rachunku na którym środki te byłby gromadzone. Podobne rozwiązania już funkcjonują w zakładach aktywności zawodowej i znajdują zwolenników wśród organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych⁵⁶.

Do kosztów działalności skontrolowanych warsztatów dofinansowanych ze środków Funduszu, zaliczono – zgodnie z § 19 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej – m.in. koszty wynagrodzeń pracowników warsztatów, materiałów, energii i usług związanych z funkcjonowaniem warsztatów, dowozu uczestników oraz eksploatacji samochodów, wycieczek organizowanych dla uczestników oraz materiałów do terapii zajęciowej.

⁵⁶ Zobacz np. propozycję zmiany rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej Stowarzyszenia na Rzecz Niepełnosprawnych SPES w Katowicach (www.spes.org.pl).

Wykres nr 1

Struktura wydatków ponoszonych przez warsztaty terapii zajęciowej w latach 2010–2012

Największe kwoty wydatkowano na wypłacenie wynagrodzeń pracowników warsztatów oraz ich pochodnych – w 2010 r. na ten cel wykorzystano 75,4%, w 2011 r. – 76,3%, a w I kwartale 2012 r. – 80,4% dofinansowania z Funduszu. Zdecydowanie mniejsze środki przeznaczono na zakup materiałów do terapii (w latach 2010–2011 niespełna 3% otrzymanych środków, a w I kwartale 2012 r. – 1,6%). Na dowóz uczestników lub eksploatację środków transportu związaną z realizacją programu rehabilitacyjnego i niezbędną obsługą działalności warsztatów, jednostki prowadzące wykorzystały – we wszystkich skontrolowanych latach – niewiele ponad 6% otrzymanego dofinansowania. Na niezbędną wymianę zużytego wyposażenia warsztatu lub jego dodatkowe wyposażenie przeznaczono, w 2010 r. 1%, w 2011 r. – 0,5%, a w 2012 r. (do 31 marca), wydatki z tego tytułu poniósł tylko jeden warsztat⁵⁷, na kwotę 55 zł. Tymczasem, pomieszczenia części warsztatów wymagały remontów, a w pracowniach terapeutycznych należało uzupełnić wyposażenie.

NIK zwróciła uwagę na warunki lokalowe, w jakich funkcjonowały warsztaty terapii zajęciowej w Kaliszu i w Gnieźnie. Pomieszczenia pracowni warsztatu w Kaliszu były małe i ciasne, ich powierzchnia nie przekraczała 15m². Ściany w tych pomieszczeniach były brudne i wymagały, w ocenie NIK, przynajmniej odświeżenia. Pomimo, że uczestnicy warsztatu to osoby niepełnosprawne, w tym również z dysfunkcją narządów ruchu, do wejścia do warsztatu prowadziły schody. Pomieszczenia części pracowni warsztatu w Gnieźnie (poligraficznej, krawieckiej i tkackiej, stolarskiej), były małe i ciasne, ich powierzchnia nie przekraczała 6 m² (pracownia krawiecka i tkactwa – 2,75 m², poligraficzna – 2,16 m², ceramiczna – 2,22 m², stolarska – 5,8 m²). Takie warunki, zdaniem NIK, nie pozwalały na prowadzenie skutecznej terapii i rehabilitacji oraz ograniczały pełne wykorzystanie wyposażenia tych pracowni. Skutecznej terapii i rehabilitacji nie sprzyjało również przestarzałe wyposażenie pracowni komputerowej. Zdarzały się dni, gdy nie prowadzono w niej żadnych zajęć.

Ze środków Funduszu, skontrolowane warsztaty terapii zajęciowej, w ramach treningu ekonomicznego, wypłaciły uczestnikom warsztatów środki w łącznej kwocie 219,8 tys. zł w 2010 r. (4,7% środków Funduszu), 192,1 tys. zł w 2011 r. (4,1% środków Funduszu) oraz 34,2 tys. zł w I kwartale 2012 r. (3,1% środków Funduszu). Wypłacane uczestnikom kwoty w ramach treningu ekonomicznego znacząco różniły się w poszczególnych warsztatach i wynosiły od 5⁵⁸ do 100⁵⁹ zł miesięcznie dla uczestnika, nie przekraczały jednak górnego limitu określonego w § 12 ust. 1 rozporządzenia

⁵⁷ Warsztat terapii zajęciowej w Ostrowie Wielkopolskim.

⁵⁸ Kwota wypłacana miesięcznie uczestnikowi warsztatu terapii zajęciowej w Wągrowcu.

⁵⁹ Kwota wypłacana miesięcznie uczestnikowi warsztatu terapii zajęciowej w Kaliszu.

w sprawie warsztatów terapii zajęciowej⁶⁰. Rady programowe wszystkich skontrolowanych warsztatów opracowały i wdrożyły do stosowania zasady przyznawania i wypłaty uczestnikom środków treningu ekonomicznego. Środki pieniężne w ramach treningu ekonomicznego przyznawano zgodnie z przyjętymi zasadami, a uczestnicy warsztatów potwierdzali przyjęcie tych środków. Nieprawidłowości w naliczaniu i kwitowaniu przyjęcia środków w ramach treningu ekonomicznego stwierdzono w dwóch warsztatach.

W warsztacie terapii zajęciowej w Piaskach, część środków (17.099 zł) w ramach treningu ekonomicznego wypłacono niezgodnie z zasadami określonymi w regulaminie organizacyjnym warsztatu. Uchybienia polegały na wypłacie środków bez decyzji rady programowej (łącznie 10.640 zł wypłacone 28 uczestnikom) oraz wypłacie po określonym w regulaminie terminie (łącznie 6.459 zł wypłacone 30 uczestnikom). Z kolei wykorzystanie środków przez trzech uczestników (łącznie 130 zł) nie zostało udokumentowane lub udokumentowano je niezgodnie z postanowieniami regulaminu.

W 60 przypadkach (tj. 4,4% wszystkich wypłat środków w ramach treningu ekonomicznego), odbiór wypłaconych w ramach treningu środków potwierdzili terapeuci zajęciowi, a nie jak wymagały tego postanowienia regulaminu warsztatu w Rakoniewicach, uczestnicy warsztatu. Sytuacja taka miała miejsce, gdy uczestnik był nieobecny w dniu wypłaty środków i odnotowywano to w ewidencji treningu ekonomicznego. Środki te zostały przekazane uczestnikom. Potwierdzały to dowody dokumentujące wydatkowanie przez nich środków na zakupy w ramach treningu ekonomicznego, za okresy rozliczeniowe, w których brak było potwierdzenia odbioru środków przez tych uczestników.

Przeznaczenie środków finansowych w ramach treningu ekonomicznego dla każdego uczestnika ustala rada programowa warsztatu, zgodnie z indywidualnym programem rehabilitacji, uwzględniając postanowienia regulaminu organizacyjnego warsztatu. Dysponowanie środkami uzyskanymi w ramach treningu ekonomicznego przez uczestników oraz rozliczenie wykorzystania tych środków odbywało się zgodnie z przyjętymi w skontrolowanych warsztatach zasadami.

3.6 Nadzór powiatowych centrów pomocy rodzinie nad działalnością warsztatów terapii zajęciowej

Skontrolowane powiatowe centra pomocy rodzinie nierzetelnie sprawowały nadzór nad działalnością łącznie 17 warsztatów terapii zajęciowej. Na obszarze działania skontrolowanych powiatowych centrów pomocy rodzinie funkcjonowało od jednego do sześciu warsztatów terapii zajęciowej⁶¹ (stan na 31 marca 2012 r.), z czego w latach 2010–2012 (do 31 marca) powstały dwa warsztaty (obydwa na terenie powiatu poznańskiego).

Właściwe powiatowe centra pomocy rodzinie (dalej również „PCPR”), przeprowadzają – co najmniej raz w roku – kontrolę działalności warsztatów terapii zajęciowej. Kontroli podlega w szczególności: prawidłowość kwalifikowania kandydatów na uczestników warsztatu, ważność posiadanych przez uczestników warsztatu orzeczeń oraz treść zawartych w nich wskazań, prawidłowość zatrudniania i kwalifikacji kadry warsztatu oraz zgodność postanowień umowy ze stanem faktycznym. Z obowiązku przeprowadzenia co najmniej raz w roku kontroli działalności warsztatów wywiązało się pięć⁶², spośród siedmiu skontrolowanych PCPR. Z obowiązku przeprowadzenia corocznej kontroli warsztatów nie wywiązały się powiatowe centra pomocy rodzinie w Obornikach (w 2010 r.) oraz w Gnieźnie (w 2010 r. i 2011 r.).

⁶⁰ Zgodnie z § 12 ust. 1 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, uczestnik warsztatu, który w ramach indywidualnego programu bierze udział w treningu ekonomicznym, może otrzymać do swojej dyspozycji środki finansowe w wysokości nieprzekraczającej 20% minimalnego wynagrodzenia za pracę.

⁶¹ Po jednym warsztacie funkcjonowało w powiatach: obornickim i gostyńskim; po dwa warsztaty funkcjonowało w powiatach: gnieźnieńskim i grodziskim oraz w Kaliszu (mieście na prawach powiatu), trzy warsztaty funkcjonowały w powiecie ostrowskim, a w powiecie poznańskim funkcjonowało sześć warsztatów terapii zajęciowej.

⁶² Powiatowe centra pomocy rodzinie w: Gostyniu, Ostrowie Wielkopolskim, Grodzisku Wielkopolskim i Poznaniu oraz Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Kaliszu.

Odstąpienie od przeprowadzenia corocznych kontroli uzasadniono tym, że kontrolę w warsztacie przeprowadziło starostwo (PCPR w Obornikach), a w warsztatach w Gnieźnie prowadzone były doraźne wizytacje (PCPR w Gnieźnie).

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gnieźnie nie wywiązało się, w latach 2010–2011, z obowiązku przeprowadzenia co najmniej raz w roku kontroli warsztatów. Kontrolę taką PCPR przeprowadziło w warsztacie prowadzonym przez Stowarzyszenie tylko w 2010 r. Natomiast w warsztacie prowadzonym przez Caritas kontrolę taką przeprowadzono tylko w 2011 r.

Zakres kontroli przeprowadzonych przez powiatowe centra pomocy rodzinie w trzech warsztatach terapii zajęciowej (spośród siedmiu, tj. w 42,9%), nie obejmował części zagadnień, które – w myśl § 22 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej – takiej kontroli powinny podlegać. Kontrole przeprowadzone przez PCPR nie obejmowały: zgodności postanowień umowy o finansowaniu działalności warsztatu ze stanem faktycznym (PCPR w Obornikach), prawidłowości kwalifikowania kandydatów na uczestników, ważności posiadanych przez uczestników orzeczeń, prawidłowości prowadzenia dokumentacji uczestników, działalności merytorycznej warsztatu oraz współpracy z rodzinami lub opiekunami uczestników (PCPR w Gnieźnie), a także zagadnień związanych z prawidłowością wykorzystania środków Funduszu (PCPR w Poznaniu). Skontrolowane PCPR stosowały się do dyspozycji § 22 ust. 4 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej i przekazywały jednostkom prowadzącym warsztaty pisemne informacje o wynikach kontroli.

Nadzór powiatowych centrów pomocy rodzinie nad działalnością sześciu⁶³, spośród siedmiu skontrolowanych warsztatów, był nieskuteczny, a przeprowadzone w warsztatach kontrole – z wyjątkiem kontroli Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kaliszu przeprowadzonych w warsztacie w Kaliszu – nie przyniosły spodziewanych efektów. Świadczy o tym szereg nieprawidłowości stwierdzonych przez kontrolę NIK przeprowadzoną w tych warsztatach, na które uwagi nie zwrócili pracownicy centrów. Dla przykładu:

Pomimo niezgodności stanu faktycznego z wymogami umowy o finansowanie działalności warsztatu w Piaskach, stwierdzonymi przez PCPR w Gostyniu w zakresie zatrudnienia w warsztacie w 2009 r., zagadnień tych nie objęto kontrolą w roku następnym. Rozbieżności między umową, a stanem faktycznym w tym zakresie nie zostały usunięte i występowały nadal, co stwierdziła NIK w toku kontroli przeprowadzonej w tym warsztacie.

Jak ustaliła NIK, prowadzące warsztat terapii zajęciowej w Ostrowie Wielkopolskim stowarzyszenie, nie zapewniło ochrony danych osobowych uczestników warsztatu. Na zagadnienia dotyczące ochrony danych osobowych, pracownicy PCPR zwrócili uwagę podczas kontroli warsztatu w Przygodzicach. Kontrole PCPR nie stwierdziły natomiast nieprawidłowości w tym zakresie w warsztacie w Ostrowie Wielkopolskim.

Wszystkie skontrolowane PCPR corocznie dokonywały oceny działalności nadzorowanych warsztatów terapii zajęciowej. Podstawą do takiej oceny, zgodnie z § 21 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej, były składane przez jednostki prowadzące warsztaty roczne sprawozdania z działalności rehabilitacyjnej i wykorzystania środków finansowych. Część z będących podstawą dokonania tej oceny sprawozdań była jednak niekompletna⁶⁴, a pracownicy centrów nie podjęli żadnych działań w celu pozyskania pełnych danych o działalności warsztatów. Sprawozdania te nie zawierały m.in. danych o liczbie uczestników, którzy poczynili postępy w zakresie zaradności osobistej i samodzielności oraz w rehabilitacji społecznej i zawodowej.

Wszystkie ze skontrolowanych powiatowych centrów pomocy rodzinie przekazały Prezesowi Zarządu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych sprawozdania rzeczowo-finansowe o zadaniach zrealizowanych z otrzymanych z Funduszu środków.

⁶³ Warsztaty terapii zajęciowej skontrolowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie w: Obornikach, Gostyniu, Ostrowie Wielkopolskim, Gnieźnie, Grodzisku Wielkopolskim i Poznaniu.

⁶⁴ Sprawozdania złożone przez jednostki prowadzące warsztaty terapii zajęciowej w: Obornikach, Rakoniewicach i Swarzędzu.

4.1 Przygotowanie kontroli

Doboru jednostek do kontroli dokonano tak, aby kontrolę przeprowadzić zarówno w podmiocie prowadzącym warsztat terapii zajęciowej, jak i w powiatowym centrum pomocy rodzinie właściwym ze względu na siedzibę jednostki prowadzącej warsztat. Dobór ten był doborem celowym, na podstawie osądu, z uwzględnieniem kryteriów liczby uczestników warsztatu, wielkości dofinansowania środkami z Funduszu oraz liczby warsztatów na terenie powiatu.

Planując kontrolę zakładano, że jej wyniki mogą zostać wykorzystane do poprawy systemu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Ustalenia kontroli miały również posłużyć do oceny efektów oraz stopnia wykorzystania wniosków skierowanych przez Najwyższą Izbę Kontroli do Ministra Pracy i Polityki Społecznej, sformułowanych po kontrolach w zakresie organizacji i finansowania warsztatów terapii zajęciowej przy udziale środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

4.2 Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

Protokoły kontroli wszystkich skontrolowanych jednostek zostały podpisane przez ich kierowników bez zastrzeżeń. Żaden z kierowników skontrolowanych podmiotów nie złożył zastrzeżeń do ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniach pokontrolnych.

W wystąpieniach pokontrolnych⁶⁵ skierowanych do kierowników jednostek prowadzących warsztaty terapii zajęciowej, Najwyższa Izba Kontroli wносиła m.in. o:

- zapewnienie ochrony danych osobowych uczestników warsztatów,
- przyjmowanie do warsztatów jedynie osób posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności ze wskazaniem uczestnictwa w terapii zajęciowej,
- zapewnienie funkcjonowania rady programowej warsztatu w pełnym składzie,
- określanie w indywidualnych programach rehabilitacji planowanych efektów rehabilitacji i dokonywanie ocen tych efektów przy udziale uczestników warsztatów,
- zajmowanie przez radę programową warsztatów stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestników postępów w rehabilitacji,
- stosowanie się do obowiązujących w warsztacie zasad ustalania oraz wypłacania środków w ramach treningu ekonomicznego,
- zapewnienie pełnej realizacji postanowień umów o finansowanie działalności warsztatów terapii zajęciowej, szczególnie w zakresie zatrudniania personelu warsztatu.

W wystąpieniach do kierowników powiatowych centrów pomocy rodzinie, wnoszono o podjęcie działań zapewniających należyty nadzór nad działalnością warsztatów terapii zajęciowej, w tym kontroli w zakresie działalności rady programowej oraz ochrony danych osobowych uczestników warsztatów.

Ponadto, w związku ze stwierdzonymi przypadkami ujawniania przez administratorów danych – osobom nieposiadającym właściwego upoważnienia – danych osobowych uczestników warsztatów, Najwyższa Izba Kontroli skierowała do prokuratur rejonowych siedem zawiadomień o naruszeniu przepisów ustawy o ochronie danych osobowych. Z kolei do rzecznika dyscypliny finansów publicznych, Najwyższa Izba Kontroli skieruje dwa zawiadomienia o naruszeniu dyscypliny finansów publicznych przez starostów dwóch powiatów. Podstawą skierowania zawiadomień

⁶⁵ Wystąpienia pokontrolne skierowane do kierowników skontrolowanych jednostek zamieszczono na stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej NIK <http://bip.nik.gov.pl/>

będą stwierdzone w toku kontroli w powiatowych centrach pomocy rodzinie⁶⁶ przypadki zaciągania zobowiązań bez wymaganego upoważnienia (art. 15 ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych⁶⁷).

Kierownicy skontrolowanych jednostek zrealizowali, bądź wdrożyli do realizacji wszystkie z 32 sformułowanych w wystąpieniach pokontrolnych wniosków. Odpowiadając na wystąpienia pokontrolne, kierownicy skontrolowanych jednostek poinformowali m. in. o nadaniu upoważnień do przetwarzania danych osobowych oraz zaprowadzeniu ewidencji osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych uczestników warsztatów, uzupełnieniu indywidualnych programów rehabilitacji uczestników warsztatów o brakujące elementy oraz o podjętych działaniach, które w przyszłości zapobiegą powstawaniu stwierdzonych w toku kontroli NIK nieprawidłowości, w tym w zakresie składu rady programowej warsztatu, przeprowadzania ocen realizacji indywidualnych programów rehabilitacji oraz zajmowania przez radę programową stanowiska w kwestii osiągniętych przez uczestników warsztatów postępów, a także uzupełnienia kwalifikacji przez zatrudnionych w warsztatach pracowników.

---

⁶⁶ Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrowie Wielkopolskim i w Grodzisku Wielkopolskim.

⁶⁷ DzU z 2005 r. Nr 14, poz. 114 ze zm.

Wykaz skontrolowanych podmiotów oraz ocen skontrolowanej działalności

L.p.	Jednostka kontrolowana	Ocena kontrolowanej działalności
1.	Stowarzyszenie Rodzin i Osób Niepełnosprawnych „Razem” w Gnieźnie	Negatywna
2.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gnieźnie	Negatywna
3.	Urząd Gminy Piaski	Negatywna
4.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gostyniu	Negatywna
5.	Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom „Serce” w Rakoniewicach	Negatywna
6.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Grodzisku Wielkopolskim	Negatywna
7.	Fundacja Inwalidów i Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie” w Kaliszu	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
8.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kaliszu	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
9.	Wielkopolskie Stowarzyszenie Na Rzecz Chorych, Niepełnosprawnych i Ich Rodzin „Rehabilitacja” im. Karola Marcinkowskiego w Wągrowcu	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
10.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Obornikach	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
11.	Stowarzyszenie „Promocja Rozwoju Dziecka i Rodziny” im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Ostrowie Wielkopolskim	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
12.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ostrowie Wielkopolskim	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
13.	Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci Specjalnej Troski im. Leszka Grajka w Swarzędzu	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości
14.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Poznaniu	Pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości

Analiza stanu prawnego

Zadania publiczne w zakresie wspierania osób niepełnosprawnych wykonuje powiat (art. 4 ust. 1 pkt 5 ustawy o samorządzie powiatowym⁶⁸). Do zadań powiatu należy m. in. współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób (art. 35a ust. 1 pkt 6 ustawy o rehabilitacji), a także dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej (art. 35a ust. 1 pkt 8 tej ustawy). Zadania te realizowane są przez powiatowe centra pomocy rodzinie (art. 35a ust. 2 pkt 1 ustawy o rehabilitacji).

Rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia – przy aktywnym uczestnictwie tych osób – możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej (art. 7 ust. 1 ustawy o rehabilitacji). Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy (art. 8 ust. 1 ustawy o rehabilitacji).

Do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zalicza się m. in. uczestnictwo tych osób w warsztatach terapii zajęciowej (art. 10 pkt 1 ustawy o rehabilitacji). Warsztat jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Realizacja tego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy (art. 10a ust. 1–2 ustawy o rehabilitacji).

Osoby niepełnosprawne są kierowane do uczestnictwa w warsztacie zgodnie ze wskazaniem zawartym w orzeczeniu o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności. Podmiot zamierzający zorganizować lub prowadzący warsztat przyjmuje i zatwierdza – w porozumieniu z powiatowym centrum pomocy rodzinie – zgłoszenie osób do uczestnictwa w warsztacie (art. 10f ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy o rehabilitacji).

Warsztat jest placówką pobytu dziennego, w której czas trwania zajęć wynosi nie więcej niż 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo (§ 8 ust. 1–2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej). Zajęcia w warsztacie są prowadzone zgodnie z indywidualnym programem rehabilitacji i terapii, przygotowywanym dla uczestnika warsztatu przez radę programową warsztatu (§ 8 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej). W skład rady programowej wchodzi: kierownik warsztatu, specjaliści do spraw rehabilitacji lub rewalidacji, instruktorzy terapii zajęciowej, psycholog, doradca zawodowy lub instruktor zawodu – w miarę potrzeby (art. 10a ust. 4 ustawy o rehabilitacji). Terapię realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji, w którym określa się (art. 10a ust. 3 ustawy o rehabilitacji): formy i zakres rehabilitacji, metody i zakres nauki umiejętności (zobacz ust. 2 art. 10a ustawy o rehabilitacji), formy

⁶⁸ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (DzU z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.).

współpracy z rodziną lub opiekunami, planowane efekty rehabilitacji oraz osoby odpowiedzialne za realizację programu rehabilitacji. Oceny realizacji indywidualnego programu przez uczestnika warsztatu dokonuje okresowo oraz, nie rzadziej niż co trzy lata kompleksowo, rada programowa warsztatu. Po dokonaniu oceny rada zajmuje stanowisko w kwestii osiągniętych przez uczestnika warsztatu postępów w rehabilitacji, uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na przystosowanym stanowisku pracy, bądź potrzebę skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia ze względu na brak postępów w rehabilitacji i złe rokowania co do możliwości osiągnięcia postępów uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy po odbyciu dalszej rehabilitacji w warsztacie (art. 10a ust. 5 pkt 1–2 ustawy o rehabilitacji). Rada programowa może również zająć stanowisko uzasadniające przedłużenie uczestnictwa w terapii ze względu na: pozytywne rokowania co do przyszłych postępów w rehabilitacji, umożliwiających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy, okresowy brak możliwości podjęcia zatrudnienia czy też ze względu na okresowy brak możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia. Kompleksowa ocena realizacji indywidualnego programu rehabilitacji jest dokonywana na podstawie oceny: stopnia zdolności do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego, umiejętności interpersonalnych, w tym komunikowania się oraz współpracy w grupie oraz stopnia opanowania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia, z uwzględnieniem sprawności psychofizycznej, stopnia dojrzałości społecznej i zawodowej oraz sfery emocjonalno-motywacyjnej (§ 14 ust. 3 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Warsztat działa na podstawie regulaminu organizacyjnego zatwierdzonego przez jednostkę prowadzącą warsztat. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub inne podmioty (art. 10b ust. 1 ustawy o rehabilitacji). Regulamin organizacyjny warsztatu określa w szczególności: prawa i obowiązki uczestnika warsztatu, sposób ustalania wysokości środków finansowych otrzymywanych przez uczestnika warsztatu w ramach treningu ekonomicznego i gospodarowania nim, organizację pracy i zajęć, sposób dowozu uczestników do warsztatu, obowiązki kierownika warsztatu w zakresie zapewnienia odpowiednich warunków pracy i organizowanych zajęć oraz planowania rozkładu zajęć w warsztacie, przerw wakacyjnych uczestników warsztatu oraz urlopów pracowników (§ 9 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej). Uczestnik warsztatu biorący udział w indywidualnym treningu ekonomicznym, może otrzymać do swojej dyspozycji środki finansowe w wysokości nieprzekraczającej 20% minimalnego wynagrodzenia za pracę⁶⁹.

Pracownikami warsztatu są: kierownik warsztatu, specjaliści od spraw rehabilitacji lub rewalidacji, instruktorzy terapii zajęciowej, psycholog. W zależności od potrzeb w warsztacie zatrudnia się: pielęgniarkę lub lekarza, pracownika socjalnego, instruktora zawodu, inne osoby niezbędne do prawidłowego funkcjonowania warsztatu. Na jedną osobę pracującą bezpośrednio z uczestnikami nie powinno przypadać więcej niż pięciu uczestników warsztatu. Liczebność grup terapeutycznych oraz pracujących w grupie instruktorów terapii zajęciowej ustala się w zależności

⁶⁹ Minimalne wynagrodzenie za pracę w 2010 r. wynosiło 1.317 zł (obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2009 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2010 r. – MP Nr 48, poz. 709), a w 2011 r. 1.386 zł (rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 2010 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2011 r. – DzU Nr 194, poz. 1288). Od dnia 1 stycznia 2012 r. kwota minimalnego wynagrodzenia wynosi 1.500 zł (rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 r. – DzU Nr 192, poz. 1141).

od stopnia i rodzaju niepełnosprawności uczestników (§ 13 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Koszty utworzenia, działalności i wynikające ze zwiększenia liczby uczestników warsztatu są współfinansowane ze środków PFRON, ze środków samorządu powiatowego lub z innych źródeł. Zasada współfinansowania oznacza solidarne ponoszenie kosztów tworzenia i działania warsztatów przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla powiatowego oraz Fundusz. Maksymalne dofinansowanie ze środków Funduszu kosztów działalności warsztatów, w tym wynikających ze zwiększonej liczby uczestników wynosi – od 2008 r. – 90% tych kosztów. Maksymalne dofinansowanie utworzenia warsztatu ze środków Funduszu wynosi 70% tych kosztów. Udział środków samorządu powiatowego w kosztach utworzenia i działalności warsztatów musi wynosić co najmniej 10% tych kosztów (art. 10b ust. 2–2a ustawy). Powiat, którego mieszkańcy są uczestnikami rehabilitacji w warsztacie działającym na terenie innego powiatu, jest obowiązany do pokrywania kosztów rehabilitacji w odniesieniu do swoich mieszkańców, w części nieobjętej dofinansowaniem ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w wysokości i na zasadach określonych w porozumieniu zawartym z powiatem, na terenie którego działa warsztat (art. 10b ust. 6 ustawy o rehabilitacji).

Dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów jest realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie, dalej również „centrum” lub „centrum pomocy” (art. 35a ust. 2 pkt 1 ustawy o rehabilitacji). Powiat zawiera z jednostką zamierzającą utworzyć warsztat umowę określającą warunki i wysokość dofinansowania kosztów utworzenia i działalności warsztatu ze środków PFRON. W umowie określa się, m. in., liczbę uczestników warsztatu, liczbę pracowników, liczbę etatów, wykaz stanowisk oraz wymagane kwalifikacje pracowników warsztatu, wysokość środków finansowych niezbędnych do utworzenia (uruchomienia) warsztatu i jego rocznej działalności – z podziałem na rodzaje kosztów oraz źródła ich finansowania, a także sposób finansowania oraz sposób i termin rozliczania kosztów utworzenia i działalności warsztatu (§ 5 ust. 1–2 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Plan finansowy warsztatu na rok następny, jednostka prowadząca warsztat składa do centrum pomocy nie później niż do dnia 15 października roku poprzedzającego. Strony umowy, w terminie 14 dni od dnia przyjęcia przez radę powiatu uchwały w sprawie zadań lub rodzajów zadań realizowanych ze środków Funduszu, określają w formie aneksu do umowy wysokość środków na działalność warsztatu w danym roku, z uwzględnieniem podziału na poszczególne rodzaje kosztów, zaliczonych do kosztów działalności warsztatu finansowanych ze środków Funduszu oraz procentowego udziału środków Funduszu w ogólnej kwocie środków na działalność warsztatu. Środki Funduszu są przekazywane zgodnie z umową jednostce prowadzącej warsztat na wyodrębniony rachunek bankowy warsztatu. Pierwszą transzę środków Funduszu na cele związane z dofinansowaniem kosztów utworzenia warsztatu w wysokości określonej w umowie, powiat przekazuje w terminie 14 dni od dnia podpisania umowy (§ 15 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Jednostka prowadząca warsztat składa powiatowi roczne sprawozdanie z działalności rehabilitacyjnej i wykorzystania środków finansowych warsztatu, w terminie do dnia 1 marca następnego roku. Sprawozdanie zawiera w szczególności rozliczenie roczne oraz informację o wykorzystaniu przez warsztat środków finansowych, a także informację o: liczbie uczestników warsztatu oraz stopniu i rodzaju ich niepełnosprawności, ogólnej frekwencji uczestników w zajęciach warsztatu w poszczególnych miesiącach roku sprawozdawczego, formach i metodach

realizowanej przez warsztat działalności rehabilitacyjnej, liczbie uczestników, którzy opuścili warsztat, wraz z podaniem przyczyn ich odejścia, liczbie uczestników którzy poczynili postępy w zakresie zaradności osobistej i samodzielności oraz rehabilitacji społecznej i zawodowej – wraz z opisem tych postępów, informację o decyzjach podjętych przez radę programową w stosunku do uczestników warsztatu, wobec których rada programowa dokonała oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji (§ 21 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Kontrolę działalności warsztatu, co najmniej raz w roku, przeprowadza powiatowe centrum pomocy rodzinie. Kontroli podlega w szczególności: prawidłowość kwalifikowania kandydatów na uczestników warsztatu, ważność posiadanych przez uczestników warsztatu orzeczeń oraz treść zawartych w nich wskazań, prawidłowość prowadzonej dokumentacji, prawidłowość w zakresie zatrudnienia i kwalifikacji kadry warsztatu, zgodność postanowień umów ze stanem faktycznym, zgodność organizacji pracy i zajęć w warsztacie z postanowieniami rozporządzenia, regulaminu organizacyjnego warsztatu oraz z umową, prawidłowość realizacji planu działalności warsztatu i indywidualnych programów rehabilitacji, prawidłowość wykorzystania środków Funduszu (§ 22 rozporządzenia w sprawie warsztatów terapii zajęciowej).

Wykaz aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (DzU z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (DzU z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (DzU z 2002 r., Nr 101, poz. 926 ze zm.).
4. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (DzU Nr 63, poz. 587).
5. Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (DzU Nr 139, poz. 1328 ze zm.).
6. Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2009 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2010 r. (MP Nr 48, poz. 709).
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 2010 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2011 r. (DzU Nr 194, poz. 1288).
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 r. (DzU Nr 192, poz. 1141).

Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
8. Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego
9. Minister Pracy i Polityki Społecznej
10. Prezes Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa
11. Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych
12. Prezes Zarządu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
13. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Kontroli Państwowej
14. Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny
15. Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej
16. Przewodniczący Senackiej Komisji Rodziny i Polityki Społecznej
17. Przewodniczący Senackiej Komisji Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej
18. Parlamentarzyści województwa wielkopolskiego (w wersji elektronicznej)
19. Starostowie i prezydenci miast województwa wielkopolskiego
(w wersji elektronicznej)
20. Dyrektorzy powiatowych centrów pomocy rodzinie województwa wielkopolskiego
(w wersji elektronicznej)